Philatelica

90/1

Philatelica 90/1

TARTALOM

DR. PALOTÁS ZOLTÁN: Az 1941-ben visszatért Délvidék pótbélyegzői *1*
GAZDA ISTVÁN: Postai cenzúra Magyarországon – III. rész: A második világháború alatti cenzúrák *21*
DR. TITSCH ENDRE: Szigetvári provizórium és kőnyomatos összefüggések külföldi aukciókon *35*
FIGYELMÉBE AJÁNLJUK
– *Huys–Berlingin árverés, 1990. június (Visnyovszki G.)* *18*
– *A Magyar Posta első postautalványa (Orbán Ferenc)* *38*
– *Milyen is a Roosevelt kisív – Máté István levele Csurgóról* *40*
Idegen nyelvű tartalom ..... *fedél*

A MAGYAR BÉLYEGGYŰJTŐK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE TUDOMÁNYOS KÖZLÖNYE
BUDAPEST VI., VÖRÖSMARTY U. 65.
FELELŐS SZERKESZTŐ: SURÁNYI LÁSZLÓ
SZERKESZTŐK: HRABÁL LÁSZLÓ, DR. SIMÁDY BÉLA, SIMON GY. FERENC ÉS VISNYOVSZKI GÁBOR
MŰSZAKI SZERKESZTŐ: TÖLGYESI BEÁTA
FELELŐS KIADÓ: HALÁSZ TAMÁS
XX. ÉVFOLYAM
A KIADVÁNYT A GENERAL PRESS KIADVÁNYSZERVEZÉSI GMK GONDOZTA
90.2226 VERSEGHY NYOMDA, SZOLNOK – FELELŐS VEZETŐ: GOMBKÖTŐ BÉLA
ISSN 0324–4806

Az 1941-ben visszatért Délvidék pótbélyegzői

DR. PALOTÁS ZOLTÁN

Az elmúlt években a Philatelica rendre ismertette az 1938–1940 között visszatért területek rövid postatörténetét, elsősorban az akkor és ott használt kisegítő bélyegzők bemutatásával. Adósok vagyunk még az 1941-ben visszacsatolt két délvidéki terület postatörténetével, amit ebben a számunkban ismertetünk, a pótbélyegzők hasonló rendszerű felsorolásával.

Tanulmányomban igyekszem a postatörténet mellett bővebben foglalkozni a Délvidék földrajzi, gazdasági, etnikai alapjaival, történelmi hátterével, egyrészt azért, mert ezek szorosan összefüggnek az előbbivel, másrészt ismeretük közel fél évszázados elhallgatások következtében – olvasótól függően – hiányos vagy nem kellően objektív.

Déli határunk előzményeiből

A történelmi visszatekintés során idézzük fel, milyen körülmények befolyásolták a jugoszláv–magyar határ létrejöttét Trianonban.

Az 1918. november 13-i belgrádi konvenció a történelmi magyar államterület déli mintegy 1/3 részének ellenséges megszállását hagyta jóvá. A megszállási övezetet az ún. *demarkációs vonal* határolta. Ez a következő volt: a Dráva vonala Barcsig, onnét egy közel egyenes vonal Baja és Szeged fölött, majd a Maros és a Nagy-Szamos vonala a Kárpátokig. Kijelölését két fontos tényező indokolta: az egyik *a nyugat–keleti vasúti összeköttetés,* a másik *a pécsi szén.* Mindkettő akkor életbevágóan fontos volt nemcsak a szerbeknek, hanem a Szövetségeseknek is.

Az említett vasúti összeköttetés a következő volt: Barcs–Szigetvár–Pécs–Bátaszék–Baja–Szabadka–Szeged. Míg Barcs és Szabadka között voltak a vasútvonalnak variánsai, a megszállt területen délebbre, Horvátországban, addig a Szabadka–Szeged vasútvonal volt *akkor az egyetlen kész, használható vasúti összeköttetés* nemcsak a Bácska és a Bánság között, hanem a későbbi Jugoszlávia és Románia között (akkor Szegedtől délre a Tiszán nem vezetett át más vasútvonal, de Belgrádtól keletre, az Al-Dunán sem). Akkoriban még francia intervenciós csapatok harcoltak az odesszai hídfőben – később a Dnyeszter mentén – és a románokat is segíteni kellett, mind Szovjetoroszország, mind a magyarok ellen. Ez volt akkor az utánpótlás egyetlen lehetséges vonala, mert a keletre vezető kontinentális fővonal – Budapesten át – nem volt a Szövetségesek számára használható.

A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság a békekonferencián és azt követően is nagy erőfeszítéseket tett *Pécs és Baja,* de legalább *Mohács* megtartásáért. 1921 augusztusában – röviddel a nagyhatalmak által előírt kiürítés előtt – a szerbek Pécsett kikiáltották az ún. „Baranya–Bajai Magyar–Szerb Köztársaság"-ot, amely azután mint autonóm terület az SHS királysághoz csatlakozott volna. Ez azonban már nem változtatott a nagyhatalmak döntésén, a megszállóknak ki kellett vonulniuk.

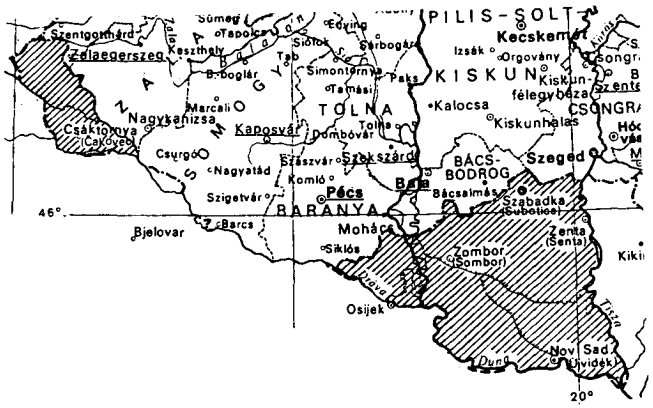
Minthogy a már említett egyetlen vasúti összeköttetés Magyarországon át vezetett (Szeged a francia megszállás után Magyarországnál maradt), a szerbeknek gondoskodniuk kellett egy új Tisza-hídról, amely ezt az összeköttetést az SHS területén hozza létre. Az új Tisza-híd végül is Zenta és Csóka között megépült, ezzel létrejött a régóta nélkülözött fővonal

Szabadka és Temesvár között, amely Magyarországot délről megkerülve a két kisantant-államot összekötötte. A híd elkészültével a szerbeknek vissza kellett vonulniuk a trianoni határra (1921 augusztusában).

A térképről is látható, hogy a vázolt, közel három évig fennállt demarkációs vonal és különösen a szabadkai csomópont a bácskai szakaszon mennyire befolyásolta – szinte meghatározta – a trianoni határt, amely épp itt vág bele legmélyebben a magyar nyelvterületbe (ez közelítően a Ferenc-csatornáig terjed).

A megszállók az általuk birtokolt területeket véglegesen a magukénak tekintették. Erre utalnak a használatba vett *postabélyegzők,* felül cirill, alul latin betűs (szerbhorvát nyelvű) helységmegjelöléssel, ilyen például *Baja, Bački Aljmaš/Bácsalmás.* Néhány megszállt helységben S.H.S. bélyegeket használtak, például *Mélykúton* (ilyen levél a szerző birtokában is van). A megszálló hatóságok sokhelyütt használtak cirill betűs (ritkábban latin betűs) *cenzúrabélyegzőket,* kivétel nélkül szerbhorvát nyelvűeket. A régi magyar postabélyegzők használata 1922-ig fokozatosan szűnt meg.

Itt jegyzem meg, hogy a *Baranya* helyi kiadásoknak csak annyiban volt közük a megszálláshoz, hogy az elvágta a pécsi postaigazgatóságot Budapesttől, és pénz híján a postai alkalmazottakat a kiadás bevételéből fizették, de semmi köze sem volt a „Baranyai Magyar–Szerb Köztársaság"-hoz, amit több mint két évvel később próbáltak kikiáltani.

1. ábra A visszatért Délvidék két része az 1986-os középiskolai történelmi atlasz alapján

A Délvidék részei

A trianoni békeszerződés a történelmi Magyarország következő részét csatolta a későbbi Jugoszláviához:

1. Horvátország (Hrvatska), hazánk autonóm társországa volt, 1918 őszén kimondta elszakadását és az új Szerb–Horvát–Szlovén Államhoz (a későbbi Jugoszláviához) való csatlakozását. Népessége 1910-ben csak 62%-ban volt horvát, 25%-ban szerb volt. A magyar szórványok csak 4%-ot tettek ki.

2. Muraköz (Medjimurje), a Dráva és a Mura közötti kis terület, amely történelmileg csaknem végig Magyarországhoz (Zala megyéhez) tartozott, és csak egészen rövid időszakokban Horvátországhoz. Népessége nagyrészt horvát, ma Horvátország része.

3. Vendvidék (Prjekomurje) a Murától észak felé, Szentgotthárd irányába felnyúló, ugyancsak kicsiny terület, zömmel vend (a szlovének egyik ága) lakossággal. A történelem folyamán Vas és Zala megye része volt. Ma Szlovéniához tartozik.

4. Délbaranya (az ún. „baranyai háromszög"), az alsó Dráva és a Duna összefolyásánál, vegyes (1910-ben még relatív magyar többségű) népességgel. Ma Horvátország része (Baranja).

5. Bácska, pontosabban az egykori Bács-Bodrog megye nagyobbik, déli része, a Csongrád megyéből idecsatolt Horgossal. Ez is magyar relatív többségű terület volt, kevert lakossággal. Ma a Szerb Népköztársasághoz tartozó Vajdaság (Vojvodina) autonóm tartomány nyugati része.

6. Bánság (németesen *Bánát)* nyugati része, nagyjából Torontál megye és Temes megye déli része. (A Bánság keleti,

nagyobbik része, Észak-Temes és Krassó–Szörény Romániához került.) Ebben az elcsatolt nyugati részben a magyarság a népességnek csak mintegy 1/6 részét képviselte. Ma az autonóm Vojvodina keleti része.

A törökök kiűzése után a Temesközt nem csatolták vissza Magyarországhoz, hanem „Temesi Bánság" néven – később, a Bácskával együtt mint „Szerb Vajdaságot" – az osztrák koronatartományok (Kronländer) közé sorolták és az ún. „Katonai Határőrvidék"-kel együtt, közvetlenül Bécsből katonai igazgatás alatt tartották. Erre alapozták a szerbek a Bánságra (sokáig az egész Bánságra) vonatkozó igényüket.

Erdély mellett a Vajdaság (és a Határőrvidék) volt az az országrész, amely történelmileg tartósan el volt választva Magyarországtól. A különbség a kettő között, hogy Erdély magyar jellege (kormányzatban) megmaradt, a Bánságé, illetve a Határőrvidéké ellenben nem.

Az 1941-ben visszafoglalt déli területrészek főbb adatai:

Terület	Kiterjedés (km²)	Népesség (1000 fő) 1910	1941	
1. Vendvidék	830	79	82	
2. Muraköz	550	90	103	
3. Délbaranya	1136	51	51	
4. Bácska	8784	702	776	
Visszatért összesen	11300	922	1013	
A vissza nem csatolt Bánság	9250	589	650	(becslés)
A szoros értelemben vett Magyarországtól a későbbi Jugoszláviához csatolva 1920-ban	20550	1511	1663	

Nemzetiségi viszonyok

A visszatért délvidéki területek lakosságának etnikai megoszlása az 1941. évi magyar népszámlálás adatai szerint a következő volt:

Etnikumok	Anyanyelv szerint (1000 fő)	Nemzetiség szerint (1000 fő)	Nemzetiség / Anyanyelv % (index)
1. Magyarok	401,5	565,1	141
2. Németek	177,0	170,4	96
3. Szerbek	159,1	155,5	98
4. Bunyevác + sokác	62,5	54,0	86
5. Horvát	106,2	9,7	9
6. Vend (szlovén)	65,5	18,3	28
7. Szlovák	32,8	30,2	92
8. Rutén	13,9	13,3	95
9. Cigány	6,7	6,6	90
10. Egyéb	4,8	17,5	365
Összesen	1030,0	1030,0	

A népszámlálás fenti adatai nagy különbségeket mutatnak a népesség *anyanyelvi* és *nemzetiségi* megoszlása között. A magyarázat a népszámlálási statisztika akkor új módszerében keresendő. Ennek megértéséhez utalnunk kell az akkori háborús viszonyokra, amikor is nemzetiségeink nagy részének törzs-etnikumát és annak államhatalmát a német hadigépezet legázolta. Ezeknek létérdekük volt, hogy legalábbis „jó arcot" mutassanak a magyar államhatalom felé. Mégis alig lehet leplezni annak nyilvánvaló voltát, hogy ez a „nemzetiségi" bevallás sokszor nem volt őszinte, sőt az is valószínű, hogy részünkről is voltak manipulációk például a muraközi horvátok esetében. De a népszámlálási adatok *nemzetiség* szerinti kategóriájának nem volt különösebb jelentősége, mert általában az anyanyelvet tekintették irányadónak.

Ez az 1941. évi népszámlálás a Délvidéken 39%-os magyar *anyanyelvű* népességet mutatott ki. Ugyanakkor a szerbek, horvátok, sokácok és bunyevácok – akik hasonló nyelven be-

szélnek – 31,8%-ot, a venddel együtt 38,1%-ot tettek ki, és ha még a további két szláv népcsoportot, a szlovákot és a rutént is hozzászámítjuk, a szlávok 41,7%-kal valamelyest túlsúlyban is voltak a magyarság felett.

De – érdekes módon – nem is annyira a szláv népességi arány volt akkor domináns, mint inkább a németségé. 1941-ben ugyanis még jelentős volt a Bácskában a németek (svábok) aránya: mintegy 1/6 rész. Ennek kapcsán itt ki kell térnünk egy rendkívül érdekes, eddig teljességgel ismeretlen történelmi epizódra, akkor súlyos veszélyforrásra.

Köztudott, hogy a németek a legkülönfélébb módokon igyekeztek nyomást gyakorolni az akkori (Teleki-) kormányra, amely a „fegyveres semlegesség" politikáját folytatta. Csak a legutóbbi időben derült fény arra, hogy volt a németeknek egy bennünket mindennél jobban fenyegető ütőkártyájuk, éspedig az az állítólag Göringtől származó terv, amely egy ún. „dunai német ütközőállamot" akart létrehozni. Ez magában foglalta volna nemcsak az egész történelmi Bánságot, Bácskával, hanem hozzávette volna az akkor közel 1/3 részben német lakosságú Baranyát és Tolnát is, Péccsel (több, mint 3,5 millió lakos).

A német diplomácia „kiszivárogtatta" ezt a tervet és azzal fenyegette meg a magyar kormányt (elsősorban Telekit, a miniszterelnököt), hogy ha nem teljesíti a német katonai követeléseket – a bevonuláson túl közös akció stb. – akkor kikiáltják ezt az új államot és az ottani németség, kisebbségi volta ellenére, mint „Herrenvolk" átveszi a terület vezetését, majd csatlakozik Reich-hez. Teleki átlátta ennek a tervnek óriási veszélyét, valószínűleg ez is hozzájárult tragédiájához (bővebben lásd *Rónai: Térképezett történelem* 287–290. oldal). Elég egyetlen pillantást vetni a térképre, nyomban feltűnik e terület kulcsfontosságú geopolitikai és gazdasági jelentősége a Duna-medencében.

Láthattuk, hogy a délvidéki területek nemzetiségi viszonyai számunkra sokkal kedvezőtlenebbek voltak, mint a Felvidéken, és még Észak-Erdélynél is hátrányosabbak, mert itt két erős nemzetiséggel kellett számolni, a délszlávokkal és a németekkel.

A katonai akció

Valószínű, hogy Jugoszlávia 1941 tavaszán bekövetkezett, páratlan gyors veresége és szétesése nélkül a magyar kormány elejtette volna a Jugoszlávia elleni területi (revíziós) követeléseket, illetve ezek sokkal mérsékeltebbek lettek volna (az 1940 végén kötött „örök barátsági" szerződésben nincs szó területi követelésekről!).

Nyilvánvaló, hogy a magyar kormány a jugoszláv puccs után, 1941. április elején a beavatkozást illetően komoly választ előtt állt. Az alternatívák – elvileg – a következők voltak:

- bevonulunk, harccal, a németekkel együtt;
- bevonulunk, de harc nélkül, a német–jugoszláv hadjárat után, megszállóként;
- nem vonulunk be, hanem a trianoni határokon maradunk.

Az első változat felé hajlott a vezérkar és a kormány egy része. A harmadik változat teljes irrealitás volt, mert az igazság az, hogy akkor az adott helyzetben nem akadt volna magyar kormány – de még párt sem –, amelyik ne használt volna fel minden alkalmat és lehetőséget a Trianonban elvesztett területek – vagy legalább a határmenti magyarság – visszaszerzésére. Ezt jól tudta Teleki is, ugyanakkor mindenkinél jobban érzékelte az ebből származó veszélyeket is. A magyar közvélemény valószínűleg nem tudta, hogy a Teleki-kormány Jugoszlávia német megtámadása előtt jegyzéket kapott a brit kormánytól, amely figyelmeztetett, hogy

- ha a magyar kormány a honvédséget a német támadás keretében beveti Jugoszlávia ellen, tehát közvetlenül részt vállal a támadásból, ez a brit kormány részére „casus bellit" (háborús okot) jelent;
- ha a magyar hadsereg a németek nélkül száll meg egyes jugoszláv területeket, a brit kormány megszakíthatja a diplomáciai viszonyt Magyarországgal.

Emlékeztetünk arra, hogy akkor, 1941 áprilisában egyedül a brit birodalom volt Németország harcoló ellenfele. De már

mögötte állt a „semleges" USA, amely akkor már korlátlanul szállított fegyvert és utánpótlást a briteknek, és nyolc hónap múlva, Pearl Harbour után maga is belépett a háborúba. A brit jegyzéket nagyon is komolyan kellett venni. Telekinek mindenképpen valamelyik rosszat kellett választania, akár bevonulunk a Délvidékre, akár nem.

Tudjuk, hogy Teleki lelkiismerete a harmadik rosszat választotta: április 2-án éjjel öngyilkosságot követett el.

Tény, hogy ha nem vonulunk be a Délvidékre, akkor azt is a németek szállták volna meg. Az akkori helyzetben törvényszerűen következett be a magyar honvédség bevonulása. Az is tény, hogy a honvédség végül nem vett részt Jugoszlávia villámháborús leverésében, és csak hat nappal később indította el egységeit, amikor a jugoszláv reguláris hadsereg gyakorlatilag már nem létezett. A brit kormány is tolerálta a magyar kompromisszumot, nem üzent hadat, sőt a diplomáciai kapcsolatokat sem szakította meg. Az is kétségtelen volt egyúttal, hogy a magyar csapatok – a németek szekeréhez kötötten – a szláv lakosok szemében megszállóként és ellenségként érkeztek.

A Délvidék integrálódása

A háború nélküli bevonulás bizonyos fokig megtévesztette a közvéleményt, de magát a vezetést is. A területek birtokba vétele itt már nem úgy történt, mint a Felvidéken vagy Észak-Erdélyben: nem egy döntőbíróság által megszabott, „nemzetközi jogilag" rendezett, a felek által előzetesen elfogadott, békés feltételek között, hanem katonai erővel, az országot legázoló németekkel egy kalap alatt. Mégis olyan felfogás alakult ki, hogy majd itt is lehetséges lesz a hagyományos magyar polgári közigazgatás bevezetése, mert hamar helyreáll a normális, békés élet. A szerbek fanatikus harci ellenállására – amelyet Szerbia mint utánpótlási bázis is biztosított – nem számítottak, és bár a polgári közigazgatást formailag 1941 augusztusában bevezették, a magyar közbiztonsági és katonai erőknek – úgyszólván 1944 őszéig – folyvást új stratégiákat kellett kidolgozniuk a partizánok leküzdésére. Különösen Dél-Bácska szerb többségű településein sokszor voltak lövöldözések, robbantások, gyújtogatások, és ezeket az akciókat a szerb lakosság is támogatta. Ez és a karhatalmi erők elleni merényletek váltották ki az újvidéki és zsablyai „razziát" (partizánvadász-akciót). Tudvalevő, hogy az előbbi tragikus vérengzéssé fajult. De még ezek a kegyetlen, elrettentő represszió sem tudtak véget vetni a szerbek haláltmegvető fanatizmusának.

Mégis, a délvidéki területek nagyobb részén az élet hamarosan normális mederbe terelődött. Az életviszonyok és az emberi szabadságjogok összehasonlíthatatlanul kedvezőbbek voltak, mint a németek által elfoglalt területeken. A Délvidék nagy része normálisan integrálódott a magyar hazába.

Ki kell térnünk a Bácska gazdaságának rövid áttekintésére is. Ez a terület a Kárpát-medence éléstára volt, mezőgazdaságilag rendkívül értékes terület. A történelmi Magyarország legjobb termőföldjei, legnagyobb terméshozamai itt voltak. A németek azonban kikötötték, hogy „a háború tartamára" az országrész egész termékfölöslegét nekik és az olaszoknak kell szállítanunk.

A Vendvidék és a Muraköz állattenyésztéséről volt nevezetes. A Bácska településhálózata meglehetősen ritka volt, sok volt a népes község, a mezőváros (tízezer körüli lakossal). Postahelyhálózata ebből következően ritkább volt, mint másutt. A nyugati Délvidéken fordított volt a helyzet: a Muraköz is, a Vendvidék is aprófalvas terület volt, sűrű postahelyhálózattal (viszonylagosan ritkábban fellelhető bélyegzésekkel).

Röviden szólni kell *Muraközről* és a *Bánságról,* a két vitatott délvidéki területről is. Az előbbi rövid bizonytalankodás után Magyarországnál maradt, a másik – német megszállás alatt – Szerbia része maradt, hiába ígérték nekünk.

A Muraközt először a németek szállták meg – négy határmenti községet nyomban elcsatoltak –, majd a területet átadták a magyar honvédségnek, hogy a terület hovatartozásáról Horvátországgal kell tárgyalni. Addig is – átmeneti megoldásként – megmaradt a horvát közigazgatás. A tárgyalások során cserébe *Muraközért* (amelynek horvát etnikai jellegét elismertük) kisebb határkiigazítást javasoltunk a Dráva északi partja mentén. Gyékényesnél három község (az ún. gólai hídfő) idecsatolását kértük, népességcserével, hogy itt is a Dráva sodorvonala képezze a határt, továbbá *szabadkikötőt* kívántunk az Adrián, Sušak-ban (Fiume jugoszláv részén), bele-

értve a szabad áthaladás jogát két vasútvonalon, magyar szerelvényekkel és személyzettel. A tárgyalások eredménytelenek maradtak. Végül is bevezették a magyar közigazgatást, majd 1941 végén a Muraközt Magyarországhoz csatolták.

A *Bánság* Magyarországhoz csatolását a németek több ízben is „ünnepélyesen" megígérték, azután húzták-halogatták, végül a románok (és nyilván a bánsági svábok) tiltakozására egyszerűen levették a napirendről. A Bánság Szerbia része maradt, és a németek annak egyik megyéjeként – a helyi németek által – igazgatták.

A magyar posta sokáig készült a Bánság postahivatalainak átvételére és a közigazgatás is természetesen készen állott a bevonulásra. A posta elkészítette hat bánsági város „visszatért" bélyegzőjét (Fehértemplom, Nagybecskerek, Nagykikinda, Pancsova, Törökbecse és Versec – 2. ábra). Ezek használatbavételére azonban sohasem került sor: a jugoszláv Bánság mindvégig Szerbia része maradt.

A magyar posta a Délvidéken

A postának az események nem várt felgyorsulása miatt nem maradt elég ideje a hk-bélyegzők elkészítésére. Számos településen – a Felvidékhez és Észak-Erdélyhez hasonlóan – itt is pótbélyegzőket kellett alkalmaznia (mintegy két tucat *gumi* és közel kétszáz *acél* pótbélyegzőt), közülük néhányat több helyiségben, ill. többet egymásután egy postahelyen.

A Délvidék végleges használatra szánt hk-bélyegzőit Kostyán a Monográfia VI. kötetében felsorolja, a pótbélyegzők viszont csak a Magyar Bélyegújság c. folyóiratban – több folytatásban – kerültek közlésre. (Hasonlóan a Délvidéken használt tábori postai bélyegzők is.) A gyűjtés valószínűleg nem volt teljes és pontos, jegyzékünket ezzel a fenntartással kell kezelni.

A Délvidék pótbélyegzőit az alábbiakban táblázatosan is megadjuk, feltüntetve a postahelyek magyar és jugoszláv nevét és egyéb adatait, így népességét és nemzetiségi jellegét. A *3. és 4. ábrán* bemutatott térképeken feltüntettük a helységekhez tartozó pótbélyegzők számait. A pótbélyegzők alakja, mérete hasonló az előző periódusokban használt megfelelő bélyegzőkéhez. Használatuk időtartamára vonatkozó adatokat rendszerezve nem találtunk. Kérjük olvasóinkat és gyűjtőtársainkat, hogy az itt felmerülő hiányok megszüntetésében nyújtsanak segítséget.

A magyar posta Délvidéken használt bélyegzői magyar nyelvűek voltak, kivétel a postamesteri szükségbélyegzők között található, ahol kétnyelvűek is előfordulnak.

A Délvidék pótbélyegzőinek összesített táblázatos adatai

A) Gumi számbélyegzők

A pótbélyegző száma	A postahely neve (magyar 1941., szerbhorvát 1933)		Népesség 1941. (ezer)	Megye 1941.	Nemzetiségek 1941.	Megj.
317	Albertfalu	Grabovac	1,3	Baranya	n, m	(lila)
713	Liliomos	Lalić	2,5	Bács-B.	szl, sze	
714	Veprőd	Veprovac		Bács-B.		
731	Dernye	Deronje	3,2	Bács-B.	sze, n	
734	Bácsújfalu	Selenča	3,5	Bács-B.	szl, m	
735	Boldogasszonyfalva	Gospodjinci	3,8	Bács-B.	sze	(lila)
743	Felsőkabol	Gorni Kovilj	3,3	Bács-B.	sze	
744	Dunagálos	Glożan	2,7	Bács-B.	szl	
751	Tiszakálmánfalva	Budisava	2,0	Bács-B.	m, n	
752	Kisszabadka	Mala Subotica	2,0	Zala	h	
755	Káty	Kač	4,4	Bács-B.	sze, n	
757	Bácskertes	Kupusina	3,2	Bács-B.	m	
760	Muravid	Donji Vidovec	2,1	Zala	h	
764	Tündéres	Vilovo	1,4	Bács-B.	sze	
765	Ófutak	Stari Futog	6,0	Bács-B.	m, sze, n	
767	Muraszentmárton	Sv. Martin na Muri	3,1	Zala	h	
776	Palona	Plavna	2,4	Bács-B.	bs, n, m	(lila)
778	Dunagárdony	Gardinovci	1,9	Bács-B.	sze, m	
779	Sajkáslak	Lok	1,9	Bács-B.	sze, m	

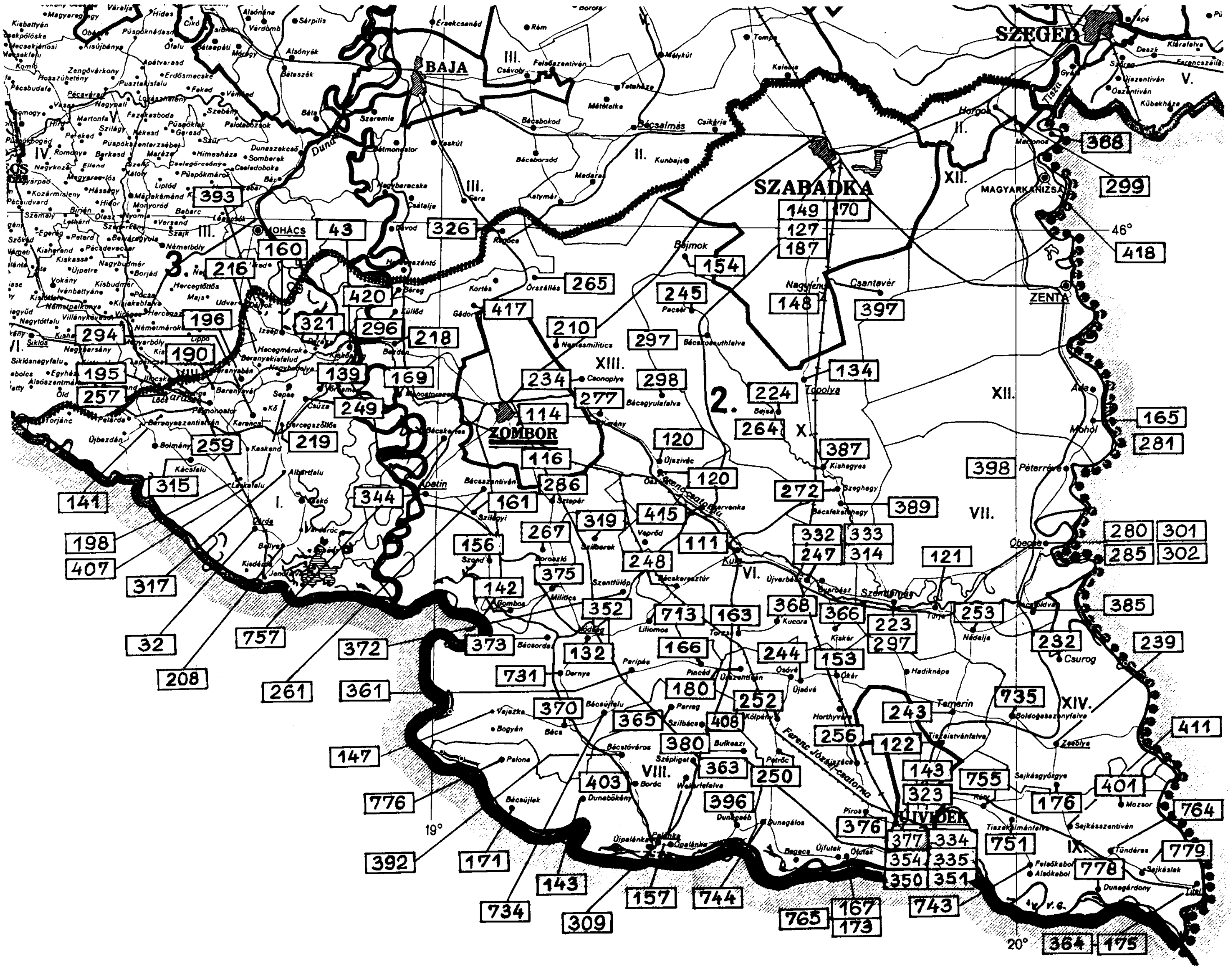
Rövidítések: m: magyar, n: német, sze: szerb, szl: szlovák, bs: bunyevác–sokác, h: horvát, v: vend, ru: rutén

5
113
182
42
126
292
199
217
17
189
215
117
124
413
258
191
128
193
231
405
767
129
122
119
235
238
159
317
222
125
260
236
752
135
287
177
279
268
310
137
395
760
254
178
289
390
VI.
III.
IV.
V.
VIII.
XIII.
X.
IV
Ia
Kerka
Zala
ZALAEGERSZEG
NAGY

2. ábra

B) Acél számbélyegzők

A pót-bélyegző száma	A postahely neve (magyar 1941., szerbhorvát 1933)		Népesség 1941. (ezer)	Megye 1941.	Nemzeti-ségek 1941.	Megj.
5	Órihódos	Hodoš	0,6	Vas	m	
17	Bodóhegy	Bodonci	0,6	Vas	v	
32	Dárda	Darda	4,0	Baranya	szl,n,m,bs	
40	Főherceglak (1910: Ivándárdához)	?	1,1	Baranya		
42	Tótkeresztúr	Križevci	0,8	Vas	v	
43	Kiskőszeg	Batina	2,3	Baranya	m, bs, n	
111	Kula	Kula	11,5	Bács-B.	m, sze, n	
112	Istenvelünk pü.	?	0,5	Bács-B.	m	új telep
113	Sal	Salovci	0,8	Vas	v	
114	Zombor	Sombor	32,1	Bács-B.	m, sze, bs, n	
115	Tavankút (1910: Szabadkánál)	?	0,2	Bács-B.	sokác, m	
116	Zombor	Sombor	32,1	Bács-B.	m, sze, bs, n	
117	Mártonhely	Martijanci	0,5	Vas	v	
119	Alsólendva	Lendava	2,7	Zala	m, v	
120	Ó- és Újszivác	Sivac	11,5	Bács-B.	sze, n, m	
121	Turja	Turija	4,3	Bács-B.	sze	
122	Tiszaistvánfalva	Bački Jarak	2,0	Bács-B.	n	
122	Stridóvár	Štrigova	6,7	Zala	h	később
124	Ferenclak	Rankovci	0,8	Vas	v	
125	Murasiklós	Vratišinec	1,1	Zala	h	
126	Szarvaslak	Rogačovci	1,6	Vas	v	
127	Szabadka	Subotica	102,7	Bács-B.	m, bs, sze, n	
128	Belatinc	Beltinci	1,5	Zala	v, m	
129	Muraszerdahely	M. Središće	1,5	Zala	h, m	
132	Hódság	Odžaci	5,8	Bács-B.	n, m	
134	Topolya	Bačka Topola	14,1	Bács-B.	m	
135	Kisszabadka	Mala Subotica	2,0	Zala	h	
137	Muraszentmária	Sv. Marija	2,1	Zala	h	
139	Vörösmart	Zmajevac	2,3	Baranya	m	
141	Baranya-szentistván	Petlovac	1,3	Baranya	n, m	
142	Gombos	Bogojevo	2,9	Bács-B.	m	
143	Újvidék 1	Novi Sad	61,7	Bács-B.	m,sze,szl,n,h	
143	Dunabökény	Bukin	3,6	Bács-B.	n	később
147	Vajszka	Vajska	3,4	Bács-B.	m, n	
148	Nagyfény	?	2,7	Bács-B.		puszta
149	Szabadka	Subotica	102,7	Bács-B.	m, bs, sze, n	
150	Máriamajor	?				puszta
153	Ókér	Pasićevo	4,7	Bács-B.	n, sze, m	
154	Bajmok	Bajmok		Bács-B.		
156	Szond	Sonta	6,3	Bács-B.	bs, n, m	
157	Wekerlefalva	N. Gajdobra	1,0	Baranya	bs, m	
159	Csáktornya	Čakovec	6,8	Zala	h, m	
160	Izsép	Topolje	1,0	Baranya	bs, m	
161	Szilágyi	Svilojevo	1,7	Bács-B.	m	
163	Torzsa	Torža	3,9	Bács-B.	n, m	
164	Adorján pü.	?	1,5	Bács-B.	m	Magyarkanizsához
165	Mohol	Mol	13,2	Bács-B.	m, sze	
166	Pincéd	Pivnice	5,3	Bács-B.	szl, sze	
167	Ófutak	Stari Futog	6,0	Bács-B.	m, sze, n	
169	Monostorszeg	Bački Monostor	5,1	Bács-B.	bs, n, m	
170	Szabadka	Subotica	102,7	Bács-B.	m, bs, sze, n	
171	Bácsújlak	B. Novo Selo	2,0	Bács-B.	n	
173	Ófutak	Stari Futog	6,0	Bács-B.	m, sze, n	
175	Titel	Titel	11,9	Bács-B.	sze, m, n	
176	Sajkásgyörgye	Djurdjevo	5,0	Bács-B.	sze, ru	
177	Perlak	Prelog	4,4	Zala	h, m	
178	Légrád	Legrad	2,6	Zala	m, h	
179	Szabadka	Subotica	102,7	Bács-B.	m, bs, sze, n	
180	Úrszentiván	Despot Sv. Ivan	2,8	Bács-B.	sze, n	
187	Szabadka	Subotica	102,7	Bács-B.	m, bs, sze, h	
189	Párotosfalva	Prosenjakovci	0,7	Vas	m	
190	Baranyavár	Branjin Vrh	3,1	Baranya	m, bs, n, sze	
191	Lendvavásárhely	Dobrovnik	1,3	Zala	m	
193	Bántornya	Turnišće	1,4	Zala	v	
195	Pélmonostor	Beli Monast.	3,5	Baranya	m, sze	
196	Baranyabán	Popovac	2,5	Baranya	n, sze	
198	Laskafalu	Čeminac	1,6	Baranya	m	
199	Mátyásdomb	Mačkovci	0,2	Vas	v	
208	Bellye	Bilje	1,1	Baranya	m, n	
210	Nemesmilitics	Svetozar Miletić	4,1	Bács-B.	m, bs	
215	Battyánd	Puconci	0,9	Vas	v	
216	Baranyakisfalud	Braninja	1,3	Baranya	n, sze	
217	Vashidegkút	Caukova		Vas		
218	Bezdán	Bezdan	6,3	Bács-B.	m, n	
219	Hercegszőllős	Kneževi Vinograd	3,3	Baranya	m, szl	
222	Drávavásárhely	Nedelica	3,9	Zala	h	
223	Szenttamás	Srbobran	14,0	Bács-B.	m, sze	
224	Bajsa	Bajša	5,0	Bács-B.	m, sze	
230	Bagonya	?				

SZEGED
BAJA
SZABADKA
MAGYARKANIZSA
ZENTA
MOHÁCS
ZOMBOR
ÚJVIDÉK
Duna
Tisza
Ferenc József-csatorna
46°
19°
20°
I.
II.
III.
IV.
V.
VI.
VII.
VIII.
IX.
X.
XII.
XIII.
XIV.
2.
3.
Baja
Bácsalmás
Csávoly
Felsőszentiván
Mélykút
Tompa
Kelebia
Csikéria
Kunbaja
Madaras
Katymár
Bácsborsód
Bácsbokod
Mátételke
Tataháza
Vaskút
Gara
Dávod
Hercegszántó
Bereg
Küllőd
Gádor
Kortés
Őrszállás
Bajmok
Pacsér
Csantavér
Nagyfény
Topolya
Bajsa
Kishegyes
Szeghegy
Bácsfeketehegy
Csonoplya
Nemesmilitics
Bácsgyulafalva
Kerény
Újsziváс
Óbecse
Ada
Mohol
Péterréve
Temerin
Csurog
Zsablya
Mozsor
Titel
Palánka
Apatin
Kúla
Szenttamás
Verbász
Hódság
Palona
Bácsújlak
Dunabökény
Boróc
Szilbács
Petrőc
Dunacséb
Dunagálos
Kisker
Óker
Hadiknépe
Nádalja
Turja
Piros
Horgos
Martonos
Szeremle
Bátmonostor
Nagybaracska
Csátalja
Rém
Érsekcsanád
Sükösd
Bácska
388
299
418
165
281
149
170
127
187
154
148
397
245
134
297
298
224
264
387
272
389
332
333
247
314
121
253
385
232
239
223
297
368
366
244
153
243
735
411
256
122
143
755
323
401
176
764
376
377
334
354
335
350
351
751
778
779
743
765
167
173
364
175
393
43
326
160
216
265
420
417
321
296
218
210
196
294
190
195
257
139
169
249
234
277
114
116
120
120
219
259
141
315
198
407
317
32
757
208
261
372
373
361
147
776
392
171
143
734
309
157
744
286
161
344
319
415
111
156
267
375
248
142
352
713
163
132
166
731
180
252
370
365
408
380
363
250
403
396
398
280
301
285
302

3. ábra

231	Cserföld	Črenšovci	1,7	Zala	v
232	Csurog	Čurug	10,8	Bács-B.	sze, m
234	Csonoplya	Čonoplja	4,8	Bács-B.	n, m
235	Alsólendva	Lendava	2,7	Zala	m, v
236	Belica	Belica	2,2	Zala	h
237	Laskó	Lug	1,6	Baranya	m
238	Alsólendva	Lendava	2,7	Zala	m, v
239	Zsablya	Žabalj	8,5	Bács-B.	sze, m
242	Tornyos	?	2,3	Bács-B.	m
				Zentához tart.	
243	Temerin	Temerin	11,0	Bács-B.	n
244	Újsóvé	Nove Šove	2,1	Bács-B.	n
245	Pacsér	Pačir	5,3	Bács-B.	m, sze
247	Újverbász cukorgyár	Novi Vrbas	0,6	Bács-B.	n, m
248	Bácskeresztúr	Ruski Krstur	5,6	Bács-B.	ru
249	Csuza	Čuza	1,2	Baranya	m
250	Petrőc	Petrovac	7,6	Bács-B.	szl
252	Kölpény	Kulpin	3,1	Bács-B.	szl, sze
253	Nádalja	Nadalj	2,9	Bács-B.	sze, m
254	Kotor	Kotoriba	3,6	Zala	m, h
256	Kiszács	Kisač	5,0	Bács-B.	szl
257	Lőcs	Luč	1,0	Baranya	bs, n
258	Muraszombat	Murska Sobota	4,4	Vas	v, m
259	Bolmány	Bolman	2,3	Baranya	sze, n, m
260	Bottornya	Podturen	2,3	Zala	h
261	Bácsszentiván	Priglevica Sveti Ivan	6,0	Bács-B.	n
264	Andrásháza pü.	?	0,6	Bács-B.	m, sze
				Bajsához tart.	
265	Őrszállás	Stanišić	7,6	Bács-B.	n, m
267	Doroszló	Doroslovo	2,9	Bács-B.	m
268	Murakirály	Donji Kraljevac	1,6	Zala	h
270?	Bács	Bač	4,0	Bács-B.	n, m, bs 370 is!
272	Szeghegy	Sekić	4,5	Bács-B.	n, m
274	Palicsfürdő	Palić	1,8	Bács-B.	n, m
277	Kerény	Krnjaja	6,0	Bács-B.	n
279	Dékánfalva	Dekanovce	1,1	Zala	h
280	Óbecse	Stari Bečej	21,2	Bács-B.	m, sze
281	Istenföldje	?	0,6	Bács-B.	m
				Moholhoz tart.	
285	Óbecse	Stari Bečej	21,2	Bács-B.	m, sze
286	Sztapár	Stapar	5,5	Bács-B.	sze
287	Perlak	Prelog	4,4	Zala	h, m
289	Alsódomború	Donja Dubrava	3,2	Zala	h, m
290	Bácskossuthfalva	Stara Moravica	7,3	Bács-B.	m
292	Felsőlendva	Gornja Lendava	1,1	Vas	v
293	Küllőd	Kolut	2,3	Bács-B.	n
294	Karancs	Karanac	1,5	Baranya	n, m, sze
296	Küllőd	Kolut	2,3	Bács-B.	n
297	Szenttamás	Srbobran	14,0	Bács-B.	m, sze
298	Bácsgyulafalva	Telečka	2,9	Bács-B.	m
299	Horgos	Horgoš	10,2	Csongrád	m
301	Óbecse	Stari Bečej	21,2	Bács-B.	m, sze
302	Óbecse	Stari Bečej			
303	Horgos-Királyhalom	?	1,5	Csongrád	m
309	Palánka	Bačka Palanka	5,4	Bács-B.	n, m
310	Muracsány	Goričan	4,1	Zala	h
311	Istensegíts	?	1,4	Bács-B.	m
				Kulához tart.	
314	Újverbász	Novi Vrbas	9,3	Bács-B.	n, m
315	Kácsfalu	Jagodnjak	2,7	Baranya	n, sze, m
317	Miksavár	Malinec	0,6	Zala	h
319	Szilberek	Bački Brestovac	5,0	Bács-B.	n, sze
321	Darázs	Draž	1,6	Bács-B.	bs, m
323	Újvidék 2	Novi Sad	61,7	Bács-B.	m,sze,szl, n, h
332	Újverbász	Novi Vrbas	9,3	Bács-B.	n, m
333	Újverbász				
334	Újvidék 1	Novi Sad	61,7	Bács-B.	m,sze,szl, n, h
335	Újvidék 1				
344	Apatin	Apatin	13,2	Bács-B.	n, m
350	Újvidék 1				
351	Újvidék 3				
352	Hódság	Odzači	5,8	Bács-B.	n, m
354	Újvidék 4				
361	Paripás	Parabuć	3,9	Bács-B.	n, sze
363	Szépliget	Gajdobra	3,0	Bács-B.	n
364	Titel	Titel	11,9	Bács-B.	sze, m, n
365	Parrag	Parage	1,6	Bács-B.	sze
366	Kiskér	Pribićevićevo	3,6	Bács-B.	n
368	Kucora	Kucura	4,1	Bács-B.	ru, n, m
370	Bács	Bač	4,0	Bács-B.	n, m, bs
372	Szentfülöp	Filipovo	4,6	Bács-B.	n
373	Bácsordas	Karavukovo	4,4	Bács-B.	n
375	Militics	Srpski Miletič	3,7	Bács-B.	n

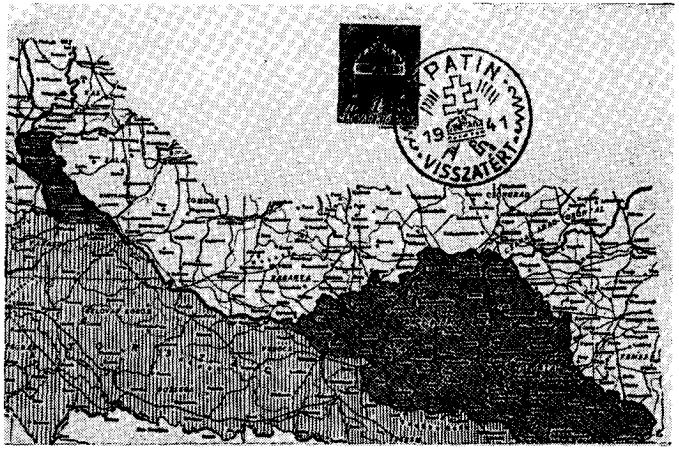
376	Piros	Rumenka	2,0	Bács-B.	sze, m
377	Újvidék 5	Novi Sad			
380	Bulkeszi	Buljkes	2,7	Bács-B.	n
385	Bácsföldvár	Bačko Gradište	6,6	Bács-B.	m, sz
387	Kishegyes	Mali Idjoš	6,6	Bács-B.	m
388	Martonos	Martonos	6,5	Bács-B.	m, sze
389	Bácsfeketehegy	Feketič	5,2	Bács-B.	m, n
390	Ligetvár	Draškovec	1,4	Zala	h
392	Bácstóváros	Tovariševo	4,2	Bács-B.	sze, n, m
393	Dályok	Dubošević	1,4	Baranya	bs, m
395	Muravid	Donji Vidovec	2,1	Zala	h
396	Dunacséb	Čib	2,5	Bács-B.	n, szl
397	Csantavér	Čantavir	11,8	Bács-B.	m
398	Péterréve	Bačko Petrovo Selo	10,7	Bács-B.	m, sze
401	Mozsor	Mošorin	3,8	Bács-B.	sze, m
403	Boróc	Obrovac	3,0	Bács-B.	n, sze
405	Muraszentmárton	Sveti Martin na Muri	3,1	Zala	h
407	Sepse	Kotlina	1,0	Baranya	m
408	Szilbács	Silbaš	3,7	Bács-B.	sze, szl
409	Oromhegyes	?	1,8	Bács-B. Magyarkanizsánál	m
411	Sajkásszentiván	Šajkaški Sveti Ivan	3,0	Bács-B.	sze, n
413	Muraszombat	Murska Sobota	4,4	Vas	v, m
415	Cservenka	Červenka	8,4	Bács-B.	n, m
417	Gádor	Gakovo	2,5	Bács-B.	n
418	Magyarkanizsa	Stara Kanjiža	19,3	Bács-B.	m
419	Péterhegy	Gornji Petrovci	0,8	Vas	v
420	Béreg	Breg	2,2	Bács-B.	bs, n

A rövidítéseket a gumi pótbélyegzők táblázata után adtuk meg.

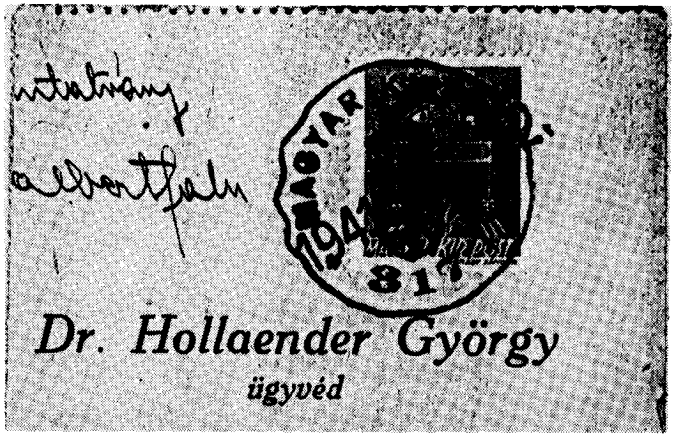
A korabeli irodalom említi a 158, 228, (lila, fekete), 338 és 353 pótbélyegzőket is, a használati hely megjelölése nélkül. Kérdéses a 270-es Bács, a 293-as Küllőd. *Littvay László* gyűjteményében viszont előfordul a szakirodalom által nem említett 402-es bélyegzés Csáktornyáról.

4. ábra A bánsági városok elkészített „visszatért" bélyegzői

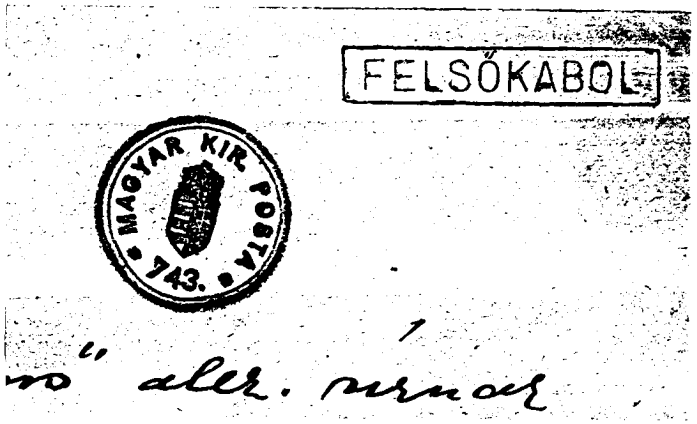

5. ábra Apatini „visszatért" bélyegzés
a visszacsatolt területek térképét mutató levelezőlappal

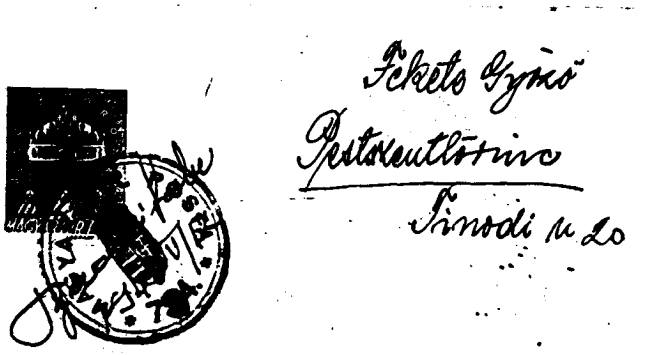

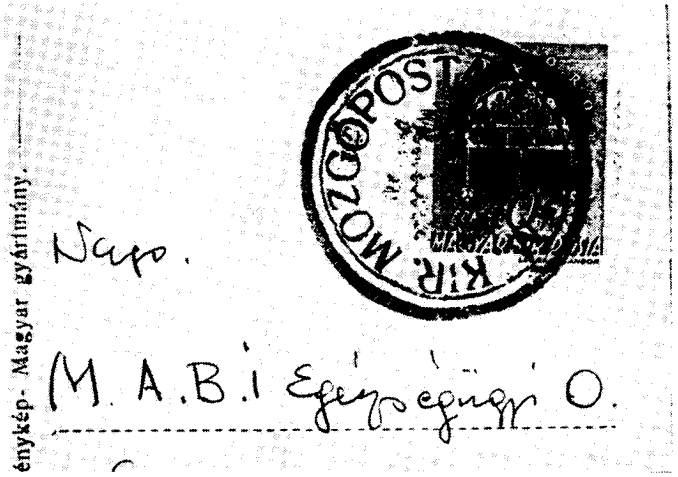
7. ábra A 317-es kisegítő számbélyegző lenyomata
keletbélyegzéses kiegészítéssel
(Albertfalu – Grabovac), lila színben

6. ábra Kisegítő gumi számbélyegzés helynévbélyegzéssel

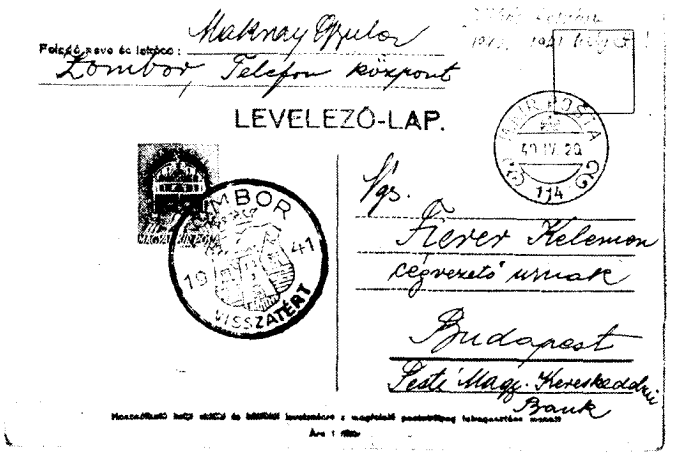

8. ábra Bácsújfalu gumi számbélyegzőjének megörökítése
megcímzett papírlapon

9. ábra Mozgóposta-bélyegzés levelezőlapon
(Szabadkán feladva) – XX., fekete színben

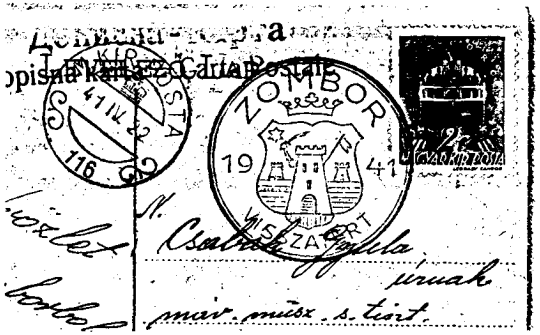

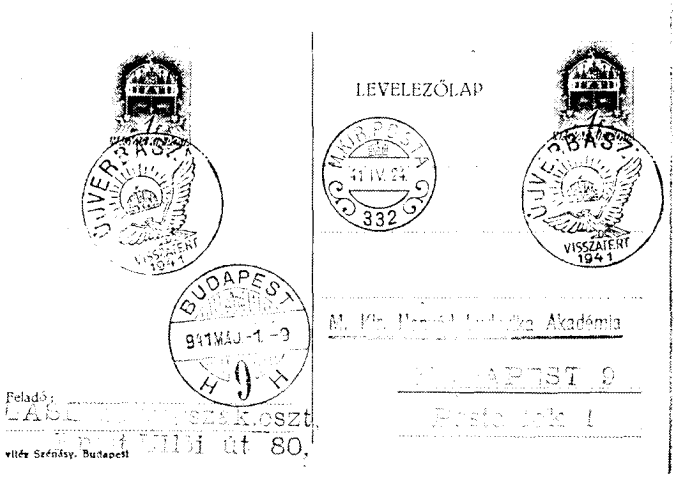
11. ábra Pótkeletbélyegzős és „visszatért" bélyegzős levelezőlap
Zomborból Budapestre küldve (hibás évszámállítással)

10. ábra Kostyán Ákosnak „címzett" gyűjtőlap *Bácsordas*
acél pótkeletbélyegzésével
és a megfelelő karavukovói bélyegzőfajták lenyomatával

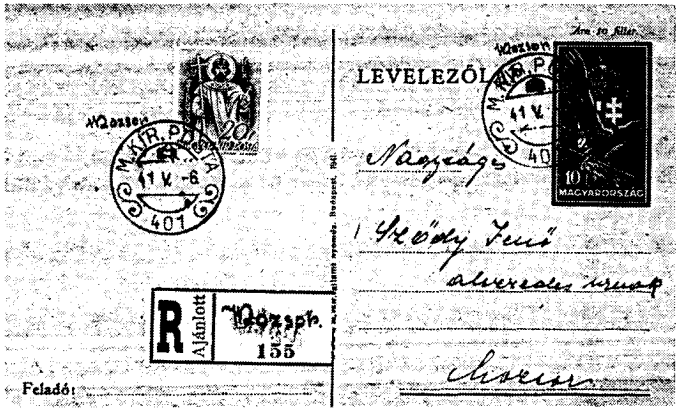

12. ábra Zombor másik, 116-os számú
acél kisegítő-bélyegzőjének használata levelezőlapon,
ugyancsak a „visszatért" bélyegzéssel, IV. 22-i kezeléssel
(a 114-es számút IV. 20-án használták)

13. ábra Újverbász bélyegzései IV. 24-én feladott (?) lapon

15. ábra Gyűjtői „ajánlott" levelezőlap feladófeltüntetés és közlemény nélkül (Mozsor)

14. ábra Kula bélyegzései katonai parancsnoksági levélen

KULAI JÁRÁSI KATONAI
PARANCSNOKSÁG

M.KIR. POSTA
41 V. -1
111

KULA
VISSZATÉRT

Városi katonai parancsnokság

Ujvidék

16. ábra Titel pótkeletbélyegzője (VI. 4.) és hely-keletbélyegzője (VI. 5.) köznapi, Budapestre küldött levélen

17. ábra Bács 370-es számú kisegítő bélyegzése szállítólevélen

Mozgóposta-pótbélyegzők

A mozgóposta-pótbélyegzőket annakidején ugyancsak a Magyar Bélyegújság ismertette (Kostyán Ákos, Makláry István és Guttman Sándor közlési alapján).

Ezek szerint háromféle mozgóposta-pótbélyegző volt használatban:

a) gumibélyegző

b) acél pótbélyegző

c) „postai acélbélyegző, mint mozgópostabélyegző ".

a) Gumi mozgóposta-pótbélyegzők

VIII. Szabadka – Zombor – Cservenka (404. sz. mozgóposta)
X. Szabadka – Bácskossuthfalva – Cservenka (406. sz.) (lila, fekete)
XII. Szeged – Szabadka – Újvidék
XIII. Szeged – Szabadka (lila)
XVI. Kula – Palánka
XV. Újvidék – Óbecse (lila és fekete)
XVI. Újvidék – Titel (lila és fekete)
XVII. Zombor – Hódság – Újvidék (lila és fekete)
XVIII. Bácsordas – Palánka
XX. Szabadka – Zombor – Kula (fekete és sötétkék)
XXI. ismeretlen (Apatinon át közlekedett) – „felvidéki típus"
XXIII. Szabadka – Zombor – Cservenka
XXIV. ismeretlen vonalon használták
XXVI. ismeretlen vonalon használták
XXIX. ismeretlen vonalon használták (lila)

b) Acél pótbélyegzők

18 (DM és TD albetű?)
180 (M–O és T–C albetű?)

c) Postai acélbélyegzők mint mozgóposta-bélyegzők

145 Szabadka –Horgos – Szeged
284 Szabadka – Újvidék
328 Újvidéken át (?)

A korabeli szaklapok egyéb különleges, „rendhagyó" szükségbélyegzőkről is beszámolnak, ezek nagy része ún. postamesteri bélyegző. Főbb csoportjaik:

a) Helységnév felirat tintával vagy ceruzával (kézírással)

Stridóvár	122
Dunabökény	143
Sajkásgyörgye	176
Perlak	177
Pélmonostor	195
Baranyabán	196

Kölpény	252
Nádalja	253
Murakirály	268
Horgos	299
Regőce	326
Kishegyes	387
Dályok	393
Kisszabadka	752
Palona	776
Dunagárdony	778
Sajkáslak	779 (f, k)
Albertfalu	317 (gumi)

b) Hivatalfőnöki oválbélyegző

Mohol	165
Bezdán	218
Temerin	213
Csantavér	397
Bácsföldvár	385

c) Egysoros gumibélyegző (csak helységnév)

Főherceglak	40 kék
Ferenclak	124 f, p
Szond	156 fekete
Monostorszeg	168 fekete
Pélmonostor	195
Andrásháza	264
Szenttamás	297 lila
Bácsgyulafalva	298 lila
Titel	364 lila
Bács	370 lila
Muraszentmárton	405 lila
Felsőkabol	743 fekete
Muraszentmárton	767 fekete

d) Helységnév és keltezés egysoros gumibélyegzővel

Albertfalu	317

e) Ellenőrzőszám-bélyegző

Istenvelünk	8393	Andrásháza	3892
Dunabökény	8148	Bácsgyulafalva	8115
Adorján	8101	Muravid	8361
Bottornya	8341	Szilbács	8268

f) Postamesteri „hazatérés"-bélyegző
„Dékánfalva visszatért" 279 egysoros lila gumibélyegző

g) Kétnyelvű (magyar–szerb) bélyegzők
Istenföldje – Ponisano, Tiszaistvánfalva – Bački Jarak, Vörösmart – Zmajevac, Wekerlefalva – Nova Jadobra, Baranyakisfalud – Branjina, Újsóvé – Stare Šove, Küllőd – Kolut, Bácsordas 1 és 2 – Karavukovo, Bácstóváros – Tovariševo, Dunacséb – Čib, Szilbács – Silbas, Dernye – Deronje, Tündéres – Vilovo.

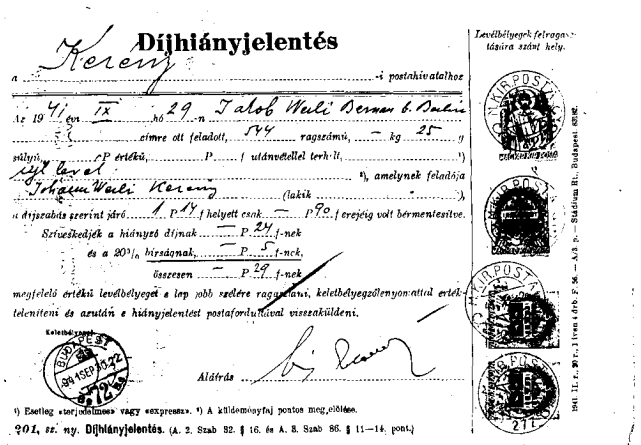
18. ábra A Szabadkára küldött szállítólevél hátoldala a 170-es számú pótkeletbélyegző lenyomatával

Ismeretes néhány régi elrejtett, előkerült hk-bélyegző használata is, így például *Tündéres* a 764-es pótbélyegzőn kívül használta a háború előtti, korona nélküli vonalkázott betétszámos bélyegzőjét is (Magyar Bélyegújság, 1941., 80. oldal).

Érdemes – a tárgyilagos elemzés kedvéért – megfigyelni, hogy a névmagyarosítások hogyan változtatták meg a korábbi szláv helységneveket, amelyek a krajcáros és turulos bélyegzéseken szerepeltek: így lett például Tovarišová-ból Tóváros, és figyelmes vizsgálódással sok hasonlót találhatunk. Az is figyelemreméltó, hogy a bukovinai székelyek mennyire ragaszkodtak régi falvaik nevéhez.

Íme egy újabb lehetőség tehát a regionális és a történeti filatélia műveléséhez: a Délvidék bélyegzőinek és pótbélyegzői nek gyűjtése. Biztos vagyok benne, hogy a pótbélyegzők tanulmányozása e területen a korábbi bélyegzésekre is nagyobb ajtórést nyit, és ezzel is segíti az olvasó látókörének és ismeretanyagának szélesítését. S ha valaki keresgélés közben egy itt ismertetett pótbélyegző lenyomatára akad, nézze meg alaposan, mert nagy ritkaság is lehet. Ezek a bélyegzések jórészt – kivéve a filatelista szándékkal készültek többségét – elkallódtak, egy-egy köznapi előfordulás ma már postatörténeti és történelmi érték is.

Díjhiányjelentés

19. ábra Díjhiányjelentés a kerényi postahivatalnak címezve, a bélyegekkel lerótt 29 filléres hiány háromszínű pótlásán a 277-es sz. kisegítő acélbélyegző lenyomatával

KLASSZIKUS ÉS MODERN BÉLYEGGYŰJTEMÉNYEKET, RÉGI LEVELEKET, JOBB DARABOKAT

állandóan vásárolok

SZEKERES BENEDEK JÓZSEF
bélyegszaküzlet
1137 Budapest XIII., Katona József u. 2/e. Telefon: 1129-350

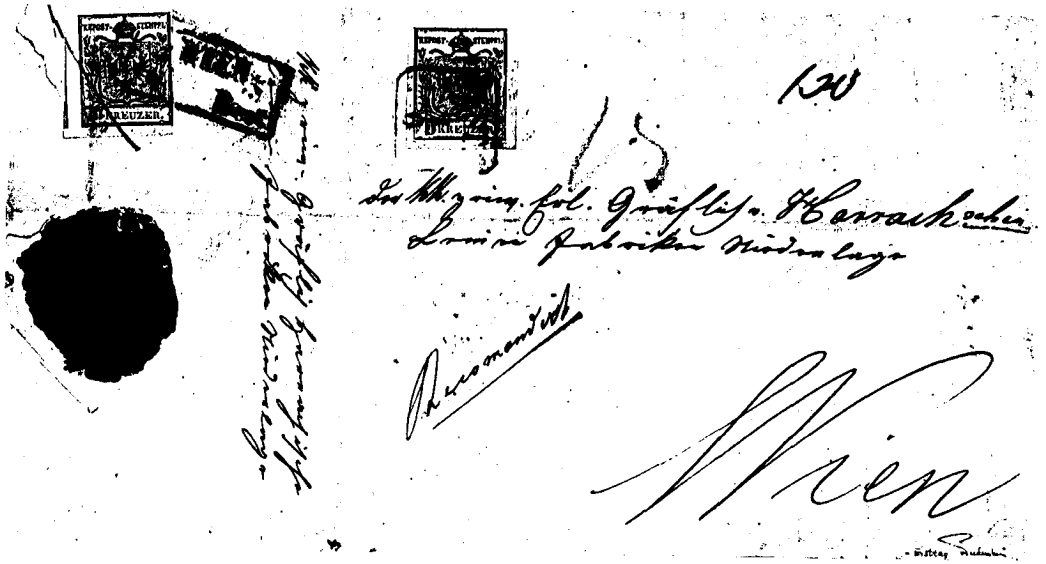
Figyelmébe ajánljuk

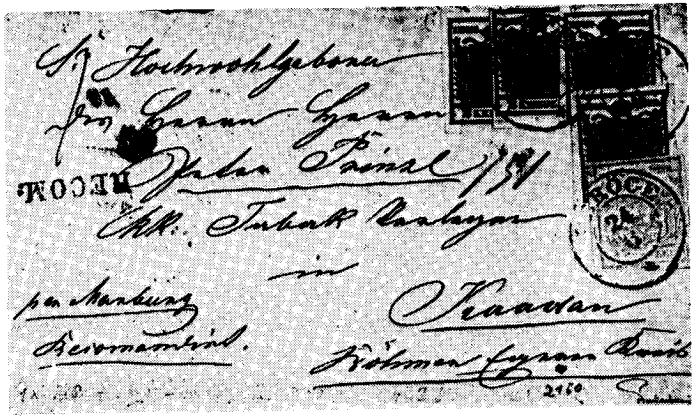
HUYS–BERLINGIN ÁRVERÉS

E számunkban másutt is említjük a *Huys–Berlingin* cég június elején Zürichben tartott árverését. Az Orbán Ferenc kommentálásával bemutatott első postautalványon túl ezen az árverésen számos más, magyar vonatkozású érdekességet kiáltottak ki, amiről érdemesnek tartjuk a *Philatelica* olvasóit tájékoztatni.

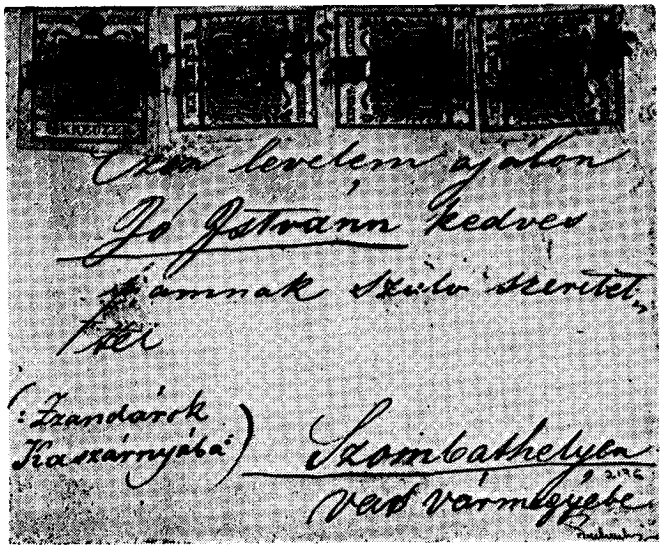
A gyakorlatnak megfelelően az osztrák postaigazgatás Magyarországon felhasznált bélyegeit a katalógus az osztrák résznél mutatta be. Talán mondanunk sem kell, hogy a kiemelt, legszebb darabok nagy része magyarországi eredetű. Így az *1. ábrán* látható első napi (1850. június 1.) ajánlott levél, amelyet Pestről küldtek Bécsbe. A levél kikiáltási áron kelt el, 50 ezer svájci frankért. Kétségkívül ez volt az árverés egyik sztárja. Ennek egy tizedéért kiáltottak ki egy hármas csík 2 krajcárossal bérmentesített tértivevényt, amelyre még további 500 frankot vertek (5500 frankért vásárolták meg). A *2. ábrán* bemutatott *4x2 kr + 1 kr* bérmentesítésű ajánlott levél VERŐCE bélyegzéssel a 4500 frankos kikiáltási árral szemben ötezer frankért került új tulajdonosához. Kikiáltási áron vették meg a *3. ábrán* látható HERCZEG–SZÖLLŐS sorbélyegzős *6 + 3x1 krajcár* bér-

1. ábra

2. ábra

3. ábra

4. ábra

mentesítésű levelet, háromezer frankért. E levél bemutatását címzése miatt is érdemesnek tartottuk: „Ezen levelem ajálon Jó Istvánn kedves fiamnak szülő szeretettel, Szombathelyen, Vas Vármegyébe (Zsandárok Kaszárnyába)".

A sok érdekes tételt még végignézni sem kevés. A magyar érdeklődő számára talán legérdekesebb darab egy kivágás, hetes sávhoz hasonlóan felragasztott 1867-es 25 krajcárosokkal (2 pár és három egyes darab), amelyhez hasonlót magas bérmentesítést A Magyar Bélyegek Monográfiája sem említ, és *Gary Ryan* kétkötetes művében sem találunk hasonló frankatúrát, illetve többes felhasználást *(4. ábra).* A PEST bélyegzésű kivágás az *osztrák* tételek sorában került kikiáltásra. Valószínűleg borsos ára miatt nem talált vevőre (9000 frank), mert bármennyire is unikum, mégiscsak egy kivágás, a frankatúra értelmezésére vonatkozó egyéb támpontok néikül.

5. ábra

Érdekes, hogy a színes mellékletben bemutatott fenti objektummal együtt látható *ötös csík* 3 krajcáros levéldarab, NAGY-MAROS bélyegzéssel az előbbivel szemben a *magyar* tételek között szerepelt. Az ezer frank kikiáltási ár itt is magasnak bizonyult.

Nem akadt vevő egy számunkra ugyancsak érdekes, bár a 67-es 25 krajcárosokhoz nem mérhető kivágásra *(5. ábra)*, 8 db *Réznyomatos* 25 krajcáros bélyeggel (hármas csík és ötös csík). Kikiáltási ára 3000 frank volt. Bélyegzése PEST/LIPÓTVÁROS.

A kikiáltott darabok között itt is feltűntek BROOD bélyegzésű levéldarabok, magas bérmentesítéssel, így hármassáv *Kőnyomatos* 25 kr-os aszimmetrikus hatos tömb *Réznyomatos* 25 kr-os. Egy vízszintes ötös csík 15 krajcáros, BUDAPEST/LIPÓTVÁROS bélyegzéssel 3100 frankért kelt el.

Összefoglalónkban csupán *egy* árverési cég *egy* árveréséről számoltunk be, dióhéjban. Jó lenne, ha a filatéliai sajtó egyéb orgánumai és a Bélyegmúzeum is több figyelmet fordíthatnának ezekre a külföldön felbukkanó ritkaságokra. Szeretnénk hinni, hogy egyszer a magyarországi gyűjtők vagy szervek is ott lesznek az ajánlattevők között, és hogy ennek legálissá tétele már nem sokáig várat magára. Hiszen Európába készülünk visszatérni, és a batyuban a filatélia is benne van.

Visnyovszki Gábor

KÉSZPÉNZÉRT VÁSÁROLOK LUXUS MINŐSÉGŰ KLASSZIKUS BÉLYEGET

minden változatban, a világ bármely országából!

LEVELEK, LEVÉLDARABOK különösen érdekelnek!

„KALOCSA" teljes bélyegzésért 50% felárat fizetek!

LACZA LÁSZLÓ bélyegkereskedő 1056 Budapest, Váci u. 63.

Postai cenzúra Magyarországon – III. rész

A II. világháború alatti cenzúrák

GAZDA ISTVÁN

A II. világháborús postai cenzúra Magyarországon egyfelől lényegesen összetettebb, mint a korábbi időszakoké, másfelől lényegesen egyszerűbb. Ezen kettősség lényege abban rejlik, hogy egyrészt a polgári küldeményeken a cenzúrázás helyét nem tüntették fel, így sok szempontból leegyszerűsödik annak vizsgálata, másrészt viszont a nem polgári cenzúra lényegesen sokrétűbb, mint a korábbi időszakokban, ennek következtében meglehetősen összetett, amint ezt a későbbiekben látni fogjuk. Ezért előbb a polgári levelezés cenzúráját fogjuk tárgyalni, majd a nem polgáriét, ezen belül a tábori posta, a különféle internáltak és a hadifogoly-levelezés cenzúráját.

A rend kedvéért megjegyzendő, hogy a most tárgyalt időszak 1939-től 1944/45-ig terjed, azaz a II. világháború során már felszabadult területek postai cenzúráját nem soroljuk ide, hanem külön, a jelen cikksorozat IV. részében fogjuk tárgyalni.

A) A polgári levelezés cenzúrája

1. Rendeleti háttér

Míg az I. világháború utáni időszak postai cenzúrája még mindig az I. világháborút megelőző 1912. évi LXIII. tc.-en alapult, addig a II. világháborús postai cenzúra alapja már egy új törvény, éspedig az 1939. évi, a honvédelemről szóló II. tc. Ennek 152 §-a szerint: „A minisztérium megteheti mindazokat az intézkedéseket, amelyek szükségesek avégből, hogy postai, távirdai és távbeszélő-forgalom és érintkezés, valamint a rádió az állam érdekeinek megóvása céljából ellenőrzés alá vétessék."

Ez a törvény szolgált azután jóval később alapul a tényleges postai cenzúra elrendeléséhez. Érdekes módon ezek a későbbi rendelkezések előbb a *külföldi forgalmat* érintették, és csak évekkel később rendelkeztek a *belföldi forgalom* cenzúrázásáról is.

1940. jún. 4-én – a Teleki-kormány idején – született meg a M. Kir. Minisztérium 1940. évi 3960 (M.E.) sz. rendelete a *külföldi forgalomban* váltott levelezés, *külföldi* távíró- és távbeszélő-forgalom ellenőrzéséről. E rövid rendelet csupán annyit tartalmazott, hogy a honvédelemről szóló fentebb idézett 1939. II. tc. 152 §-a alapján a m. kir. miniszter a külföldi forgalomban váltott levelezés, a külföldi távíró- és távbeszélő-forgalom ellenőrzését elrendeli. E rendelet 1940. jún. 6-án lépett életbe.

E rendelettel gyakorlatilag egyidejűleg jelent meg a M. Kir. Kereskedelmi és Közlekedésügyi Minisztérium 224.749 sz. rendelete, amely a fentebb említett 3960 (M.E.) sz. rendelet alapján a honvédelmi miniszterrel egyetértésben adatott ki. E rendelet 1. §-a a külföldi levelezéssel foglalkozik, és elrendeli, hogy:

a) külföldre szóló levélre a feladó köteles nevét és pontos lakcímét ráírni;
b) külföldre szóló postautalványokon és csomagszállítókon tilos közleményt közölni;
c) külföldre feladott értéklevelekbe és csomagokba írásbeli közleményt tilos elhelyezni.

A rendelet 2. §-a a külföldre szóló magántáviratokkal foglalkozott, és ezekkel kapcsolatosan egyrészt előírta a feladó

feltüntetésének kötelezettségét, de egyben azt is, hogy azt a feladó csak személyazonossága igazolása esetén adhatja fel (kivéve, ha a postán személyesen ismerik); eltiltotta továbbá az akkoriban divatos kereskedelmi code-ok használatát, ha annak megjelölése, hogy milyen code-ot alkalmaztak, nincsen megjelölve. (A korábban divatos kereskedelmi code-ok, pl. a Bentley-féle code-rejtjelezés révén igen rövidítve fejeztek ki hosszabb, a kereskedelmi életben szokásos mondatokat, így a táviratozás költségeit csökkentették. Ma ezek a telex elterjedése révén azonban már javarészt érdektelenek.)

A rendelet 3. §-a a külföldi távbeszéléssel kapcsolatosan tartalmazott oly előírást, hogy mind a hívott, mind a hívó nevét közölni kell, és csak érthető nyelven szabad a beszélgetést lefolytatni, továbbá, hogy a kapcsolás meg is tagadható.

A külföldi levelezés cenzúrázása ezen említett rendeletek alapján vette kezdetét, anélkül azonban, hogy magára a cenzúrázás mikéntjére a rendeletek kitértek volna.

A *belföldi polgári levelezés* cenzúrázását a M. Kir. Minisztérium 1944. évi 3120 (M.E.) sz. rendelete írta elő 1944. szept. 12-i hatállyal. Ezen a Lakatos-kormány idején napvilágot látott rendelet végrehajtásaként jelent meg a M. Kir. Kereskedelmi és Közlekedésügyi miniszter 1944. évi 217.600 (K.K.M.) sz. rendelete. Ennek 1. §-a a levelezéssel kapcsolatosan a következőket rendelte el:

- a küldeményekre a feladó köteles nevét és címét ráírni;
- postautalványokra csak rendeltetési feljegyzések írhatók rá;
- olyan képeslapok, amelyeken helység, fontos tereptárgy, üzem képe, térkép stb. van, a forgalomból kizárásra kerülnek;
- értéklevélben, csomagban, írásbeli közlemény küldése tilos;
- a nem hatósági levelek maximális terjedelme fél ív; olvashatóan kell írni, nem lehet keresztben írni; borítékként csak világos színű és bélés nélküli használható;
- csak latin, gót és cirill betűkkel lehet írni (titkosírás tilos); a küldemények nyelve csak magyar, német, román, szlovák, rutén, szerb és horvát lehet;
- elő nem hívott filmet, vagy fényképészeti lemezt tilos küldeni.

A rendelet 2. §-a a távíró-, 3. §-a pedig a távbeszélő-forgalom korlátozására vonatkozik.

Ez a rendelet sem tér ki tehát a cenzúrázás mikéntjére, maga a cenzúrázás azonban ennek alapján vette kezdetét.

2. A cenzúrázás tényleges módja

a) Külföldi forgalom

Minthogy a külföldi forgalom cenzúrázása lényegesen korábban vette kezdetét, mint a belföldié, indokolt, hogy sorrendben ezt tárgyaljuk először.

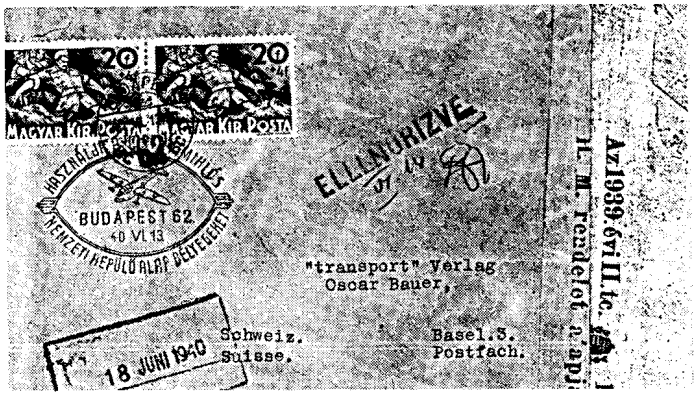
A rendelkezésre álló tényleges dokumentumok alapján a következő állapítható meg:

Annak ellenére, hogy a cenzúrázás kezdő időpontja a rendeletek szerint 1940. jún. 6-a, az ezt követő időszakból is ismertek *cenzúrázatlan* küldemények. Feltűnő, hogy pl. mennyi cenzúrázatlan küldemény található a magyar–USA viszonylatban. Úgy tűnik, hogy e viszonylatban a cenzúra csak a magyar hadbalépés, vagyis 1941. jún. 27-e után vált általánossá, holott más semleges országok irányában már 1940 júniusát követően is általánosan cenzúráztak.

Találhatók azután más viszonylatokban is cenzúrázatlan küldemények, így pl. horvát–magyar viszonylatban (1941), a magyar–bolgár viszonylatban (1942), de más államokkal is előfordul. Ezek oka feltehetően egyszerű hanyagság. (A szándékosan nem cenzúrázott levelekre még visszatérünk.)

Az egyik legkorábbi cenzúrázás 1940. jún. 13-ról származik *(1. ábra)*. A Budapestről Baselbe (Svájc) menő levélen az „ELLENŐRIZVE" bélyegző szerepel, kézzel írott dátummal (VI. 14., a levél postabélyegzője: VI. 13.) és a cenzor kézjegyével. A felbontott levelet egy *zárószalag*gal zárták le, melynek szövege: „Az 1939. évi II. tc. 152. §-án alapuló HM-rendelet alapján felbontva."

Ezen zárószalag-szöveggel kapcsolatban megemlítendő azonban, hogy a Magyarországi Rendeletek Tárában erre vonatkozó HM-rendelet nem található, a vonatkozó kereskedelem- és közlekedésügyi miniszériumi rendelet kiadása történt meg a honvédelmi miniszterrel egyetértésben. Ebből következik, hogy vagy helytelen a zárószalag szövege, vagy pedig

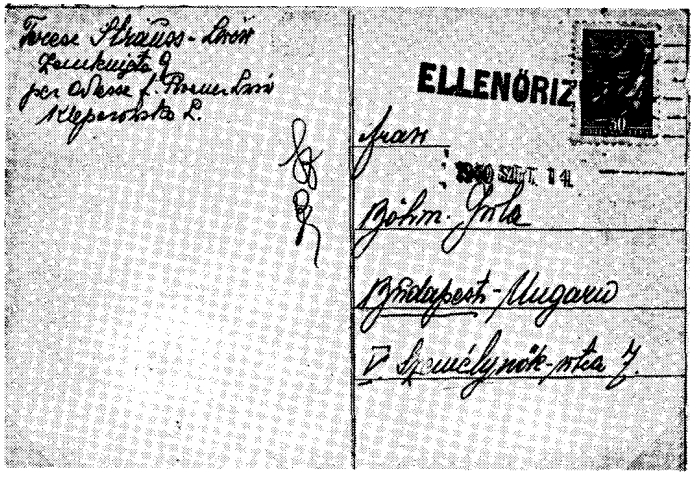
1. ábra ELLENŐRIZVE bélyegző és kézírásos dátum, valamint zárószalag korai Svájcba menő levélen

valamilyen nyilvánosságra nem hozott HM-rendelet intézkedett a cenzúrázás mikéntjéről.

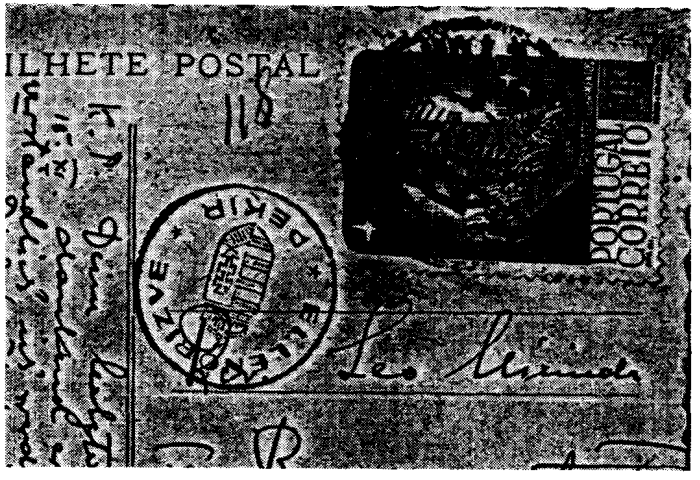
Szintén korai cenzúrázásnak tekinthető egy Romániába küldött levelezőlap 1940. június végén. Ezen csupán az „ELLENŐRIZVE" bélyegző szerepel, de se dátum, se szignó nincsen rajta. Ezzel szemben egy 1940 szeptemberében az akkor Szovjetunióhoz tartozó Lwow-ból (a Monarchia idejében: Lemberg) írt levelezőlapon az „ELLENŐRIZVE" bélyegző mellett a dátumot már bélyegzővel tüntették fel és azon két szignó is van *(2. ábra)*.

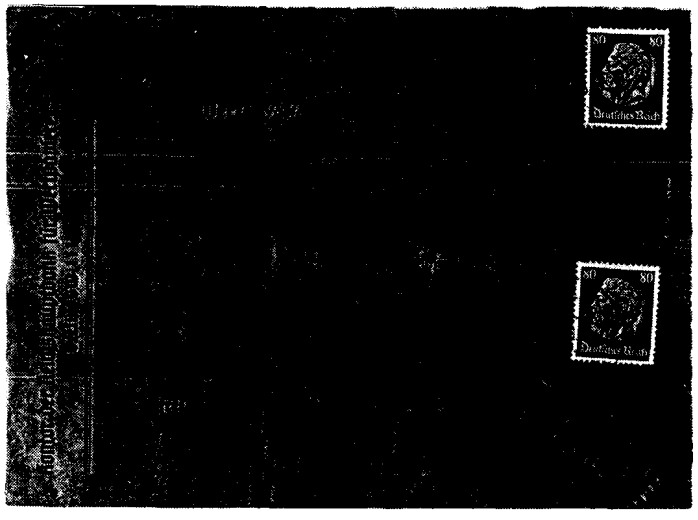
Ezen egyszerű bélyegzőt valamikor az 1941. év folyamán váltotta fel az „ELLENŐRIZVE PEKIR" szövegű és középen a magyar címert tartalmazó *körbélyegző*. (A PEKIR szó feltehetően a Posta vagy Postai(?) Ellenőrző Kirendeltség rövidítése). Ennek egyik éles lenyomatát mutatja be egy Portugáliából írt levelezőlapon a *3. ábra* (1941. november).

2. ábra ELLENŐRIZVE bélyegző és dátumbélyegző a Szovjetunióból érkezett levelezőlapon

3. ábra PEKIR bélyegző Portugáliába menő levelezőlapon

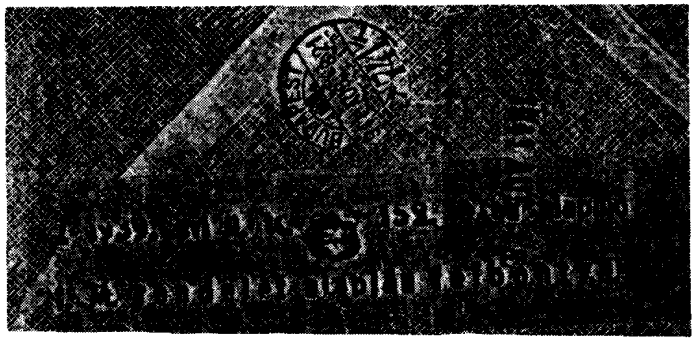
4. ábra PEKIR bélyegző Németországból jött értéklevélen
(Az Ag-jelzés bécsi német tranzitcenzúra)

E PEKIR bélyegzőnek ismert azonban egy ritkább, keretes alakja is, többnyire értéklevélen *(4. ábra)*.

A zárószalagok szövege változatlan maradt, kivitele azonban az idők folyamán változott. Így ismert egy ideiglenesnek tűnő, viszonylag primitív kivitele 1941-ből, majd ezt követően alakult ki az a többsoros, nagycímeres kivitel, amelyik mát nem változott *(5. és 6. ábrák)*.

Érdemes arra is figyelni, hogy kb. 1941-től a hazai cenzúra általában hiányzik oly esetekben, ha a szóbanforgó küldemény a tengelyhatalmak valamelyikébe ment, vagy onnan jött, különösen, ha azon német cenzúra volt. Ilyen megoldások nemcsak a tengelyhatalmakba magukba irányuló, vagy onnan érkező küldeményeket érintették, de az azokkal szövetséges vagy az általuk megszállt viszonylatokat is. Ezekre vonatkozó példák a *7–9. ábrákon* láthatók.

Érdekes módon előfordul azonban ilyen cenzúrázatlanság nem szövetséges államok bejövő levelezése esetén, ha a szóbanforgó küldemény külföldön lett cenzúrázva. Ilyen pl. egy Ciprusról küldött levél 1940 novemberében *(10. ábra)*.

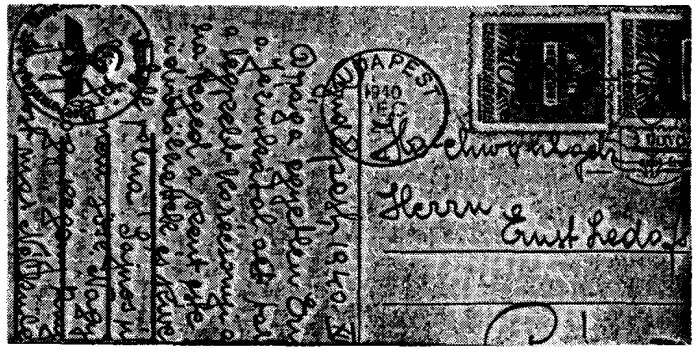

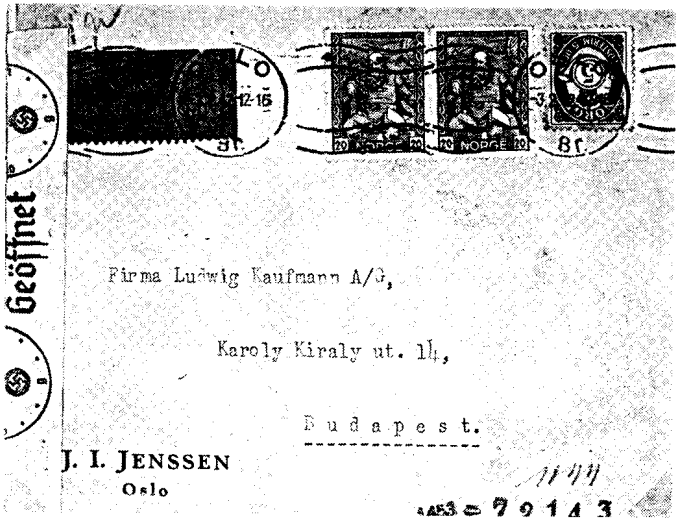
5. ábra Primitív kivitelű zárószalag Argentínából érkezett levélen

6. ábra Nagycímeres kivitelű zárószalag Svájcba menő levélen

7. ábra A Protektorátusba címzett levelezőlap
csak német cenzúrával

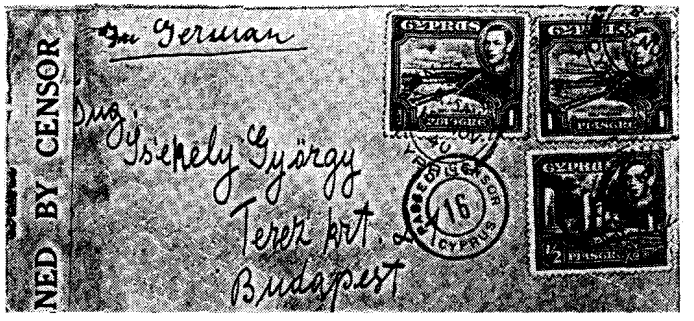

8. ábra Norvégiából érkezett levél csak német cenzúrával

9. ábra Hollandiából érkezett levelezőlap csak német cenzúrával

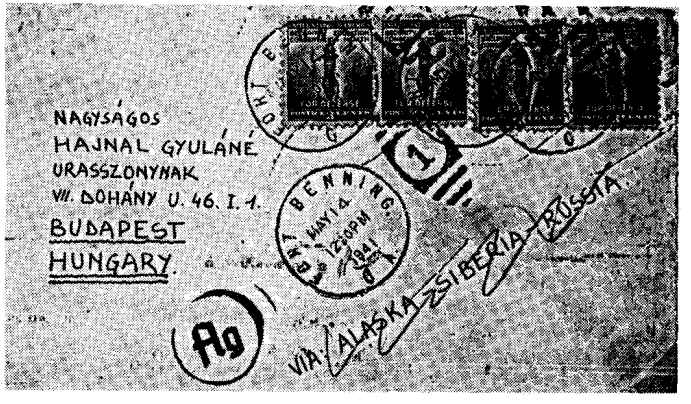

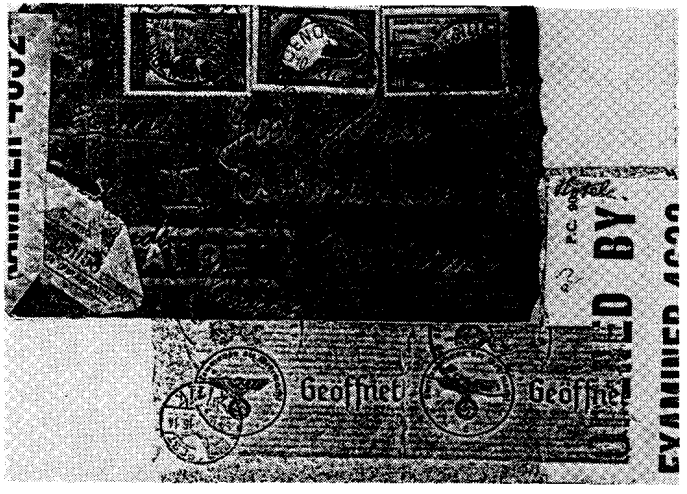

10. ábra Ciprusból érkezett levél csak brit cenzúrával

1940–41-ben előfordul olyan küldemény is, amelyen sem a feladó (nem szövetséges) országának cenzúrája, sem magyar cenzúra nem szerepel, szerepel azonban valamilyen közbenső ország cenzúrája (tranzitcenzúra). Ilyenre példák elsősorban tengerentúli viszonylatban találhatók, pl. bécsi német cenzúra (gót Ag betűk) az USA–magyar viszonylatban, illetve brit cenzúra ugyanezen és más tengerentúli viszonylatban. *(11. ábra, „Ag")*

11. ábra Az USA-ból érkezett levél csak bécsi (Ag) tranzit német cenzúrával

12. ábra Argentínából érkezett levél brit és német cenzúrákkal

Előfordul kettős tranzitcenzúra is, pl. 1941 júliusából az argentin–magyar viszonylatban *(12. ábra)*. A cenzúrázó felek: brit és német cenzúrák. (Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy azért említünk brit és nem angol cenzúrát, mert maga a cenzúrázás nem Angliában történt, hanem valamely brit felségterületen, pl. az argentin viszonylatban esetleg a Karib szigetek valamelyikén.)

Jócskán akadnak kétszeresen cenzúrázott küldemények is, még baráti viszonylatban is. Ilyen például a már *4. ábrán* bemutatott küldemény német és magyar cenzúrával, de található hasonló a magyar–olasz, magyar– szlovák, magyar–román stb. viszonylatban, sőt amíg pl. egyes angol gyarmatokkal a levelezés lehetséges volt, ilyen relációkban is (például ausztrál–magyar).

Még érdekesebbek a hármas cenzúrák. Ilyenek azonban már csak 1943 után találhatók. Ez esetben az egyik cenzúra a feladó országának, a másik a címzett országának, míg a harmadik egy átmenő országnak a cenzúrája (pl. finn–német–magyar, olasz–német–magyar, spanyol–német–magyar). Ezek közül a *13. ábrán* azt a Triest-ben feladott 1944. szeptemberi levelezőlapot mutatjuk be, amelyen az ún. salói köztársaság bélyegei találhatók és olasz, német, valamint magyar cenzúrák, továbbá egy olyan festékcsík, amely a titkos írást volt hivatva kiszűrni (ez utóbbi tulajdonképpen a negyedik cenzúra).

A cenzúra egy bizonyos fajtája az is, hogy valamikor 1943-tól kezdve tilos volt olyan képeslapokat külföldre küldeni, amelyek egy helység, vagy más objektum fényképét mutatták. Ezekre a „TILOS! VISSZA!" bélyegző került az „ELLENŐRIZVE–PEKIR" körbélyegző mellé és a címzetthez visszaküldésre kerültek, mint pl. az a Galya Nagyszállót ábrázoló képeslap, amelyet Törökországba kívántak küldeni 1943 májusában *(14. ábra)*.

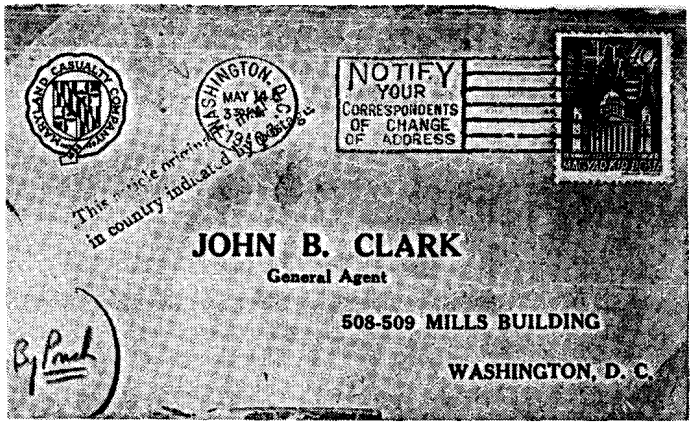
A külföldi viszonylatban a cenzúra némely esetben mellőzésre került, így például akkor, ha a feladó diplomata volt. A németek által megszállt Dániából 1943-ban (december) küldött levél *(15. ábra)* azért nem került cenzúrázásra, mert azt az ottani argentin követség egyik tisztviselője adta fel. A levé-

13. ábra A Salo-i Köztársaságból, Triestből érkezett levelezőlap olasz, német és magyar cenzúrákkal, valamint titkosírást kereső csíkkal

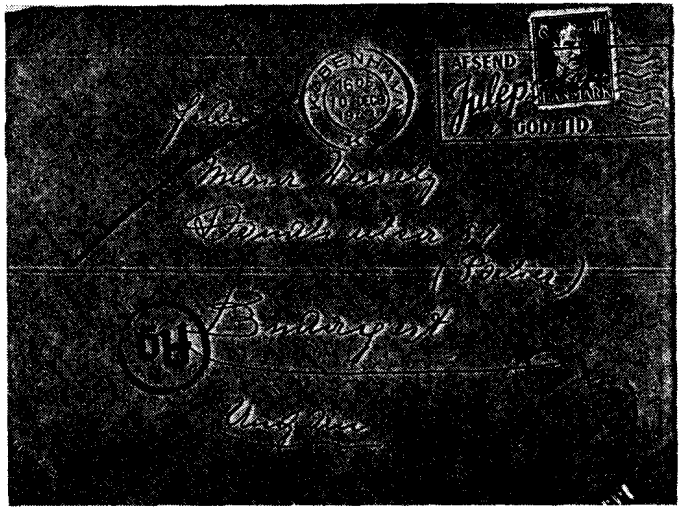

14. ábra Törökországba címzett levelezőlap „TILOS VISSZA!" jelzéssel, minthogy a Galyai Nagyszállót ábrázolta a túloldali kép

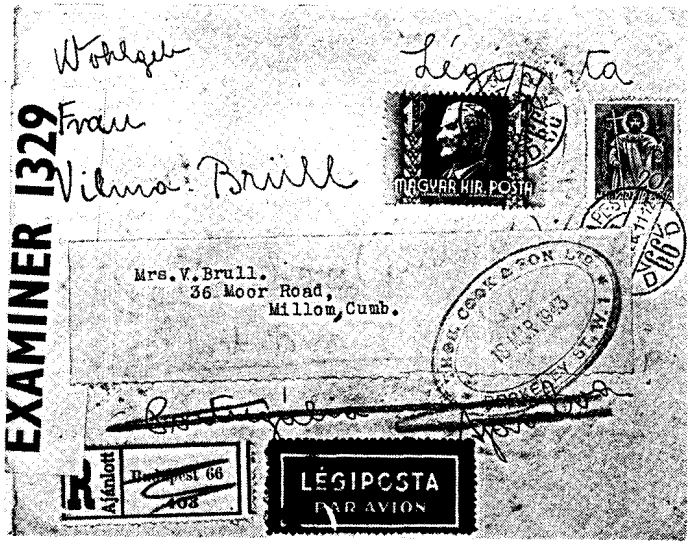

16. ábra Budapesti USA konzulátusbeli dolgozó diplomáciai úton továbbított levele, amelyet szabályosan bélyeggel láttak el, de azt csak Washingtonban bélyegezték le

15. ábra Dániából érkezett levél, a jobboldali alsó sarokban „Köv" bélyegzővel, minthogy ottani argentin konzulátusbeli dolgozó küldte.
Levélen csak bécsi (Ag) tranzitcenzúra

17. ábra Lisszabonba a postafiók 506-ba címzett és ott angliai címmel és a Thomas Cook iroda bélyegzőjével ellátott levél. Magyar és brit cenzúrák

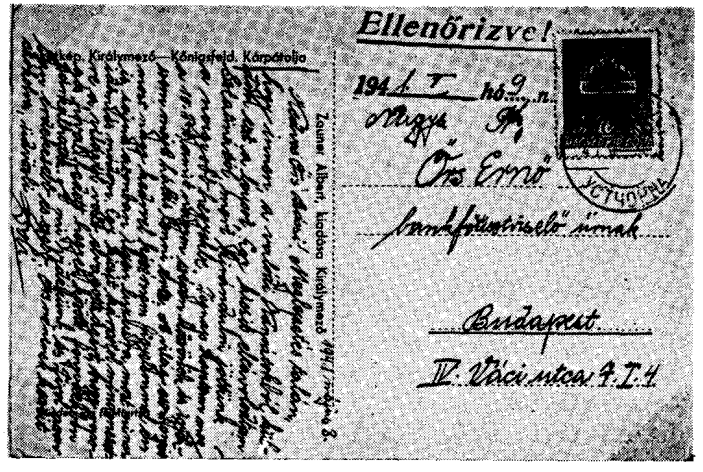

csupán a bécsi német tranzit „Ag" cenzúrajel van, de azt Dániában sem cenzúrázták, továbbá a jobb alsó sarokban található egy magyar „KÖV" körbélyegző (igen halvány), ami nyilván a „Követség" szó rövidítése.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül külföldi viszonylatban a *cenzúra megkerülésére* vonatkozó megoldásokat sem. A *16. ábrán* bemutatott levelet 1940-ben adták fel (igaz, hogy májusban, még a cenzúrarendelet előtt), de azt, noha magánlevél volt, diplomáciai futárpostával továbbították (lásd a bal alsó sarokban a „by Pouch" piros jelzést). A vonatkozó USA-szabályok szerint azonban – magánlevélről lévén szó – e levél nem élvezett portómentességet, azon a szabályos 40 f-es bérmentesítés van, de a bélyeget a futárposta megérkezése után Washingtonban bélyegezték le. A bal oldali bélyegző utal is arra, hogy a küldeményt eredetileg abban az országban adták fel, amelyre a bélyeg utal. Ez a megoldás a cenzúra elrendelését követően még inkább előtérbe került a diplomáciai viszony ill. a postaszolgálat fennállása alatt.

Ide tartozik az is, hogy voltak olyan megoldások, amelyekkel a postaforgalom *a hadviselő országokban lévő családtagokkal* fenntartható volt, *noha a rendes postaforgalom szünetelt.* Ilyen volt például a lisszaboni 506-os postafiók, amelyet a Thomas Cook angol utazási iroda bérelt. Az ide címzett küldeményeket az iroda átcímezte és továbbította Angliába *(17. ábra)*. Természetesen e küldemények többszörösen cenzúrázottak. Egy másik lehetőség az ún. „Vöröskeresztes családlevelezés" volt a Nemzetközi Vöröskereszten keresztül. Ezek azonban személyi és családi vonatkozású max. 25 szavas közleményekre voltak korlátozva. Ezek is többszörösen cenzúrázottak.

18. ábra Cenzúra Kárpátalján 1941-ben

b) Belföldi forgalom

Mint már említettük, a belföldi levelezés cenzúrázásának elrendelésére csak 1944 szeptemberében került sor. Ennek ellenére előfordulnak cenzúrázott belföldi küldemények jóval ezen időpont előtt is.

1941 elején Kárpátalja egyes részein a polgári levelezést eddig nem tisztázott okokból cenzúrázták. Ilyen levelezőlapot mutat be a *18. ábra.* Ezt Kőrösmezőről Budapestre írták 1941. május 8-án és egyértelműen polgári küldemény. A küldeményen feltűnő az *„ELLENŐRIZVE!"* bélyegző és a dátumbélyegző.

Megjegyzendő, hogy ilyen cenzúrákkal igen óvatosan kell eljárnunk, mert ez idő tájt Kárpátalján munkaszolgálatos egységek is voltak, és azok levelezését is ellenőrizték (cenzúrázták). Ez utóbbi azonban nem polgári küldemények cenzúrázása volt. A látszatra való cenzúrázási hasonlóság miatt csak feladó ill. címzett személye, továbbá a küldemény tartalma igazíthat el minket abban, hogy egy kifejezetten polgári küldemény cenzúrázásáról van-e szó, vagy a munkaszolgálatos levelezés szokásos cenzúrájáról.

Található cenzúra polgári levelezésen későbbi időszakból is, de még a rendelet előttről. Így a szerző birtokában van egy Fűzfőgyártelepről 1944 júniusában Újvidékre írt levelezőlap egy „Cenzúrázva" bélyegzővel és a cenzor aláírásával. A lapot szerbül írták. Nem tudni azonban, hogy ennek cenzúrázása a délvidéki címzésnek, a szerb írásnak, vagy a Fűzfőgyártelepi feladásnak köszönhető, vagy esetleg annak, hogy valamilyen különleges szerb nemzetiségű munkásszázad dolgozott Fűzfőn.

A cenzúrázás elrendelése után, vagyis 1944 szeptembere után igen sok a cenzúrázatlan belföldi küldemény. Cenzúrázott küldemények inkább csak a még nyilas uralom alatt levő Dunántúlon fordulnak elő *(19. ábra)*.

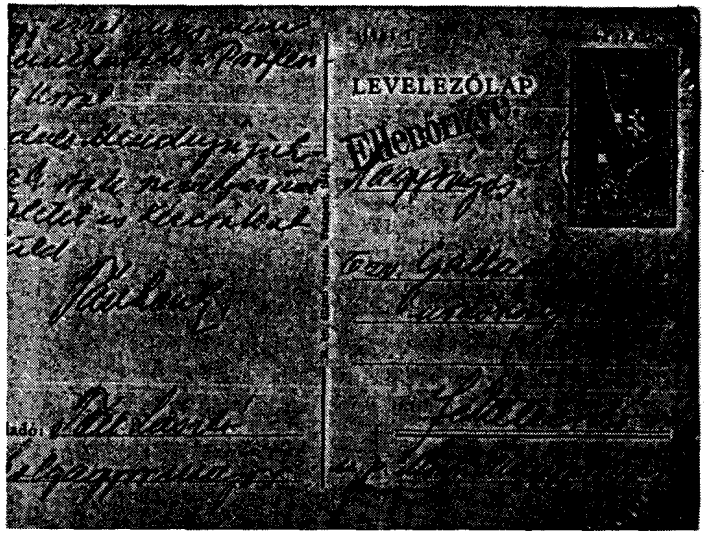
B) Nem polgári levelezés cenzúrája

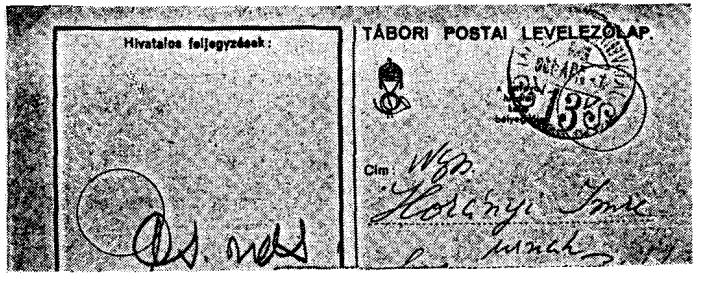
Ezen összefoglaló címszó alatt sorrendben a következőket fogjuk tárgyalni:
- tábori posta cenzúrája
- munkaszolgálatos levelezés cenzúrája
- polgári internáltak levelezésének cenzúrája
- internált harcosok levelezésének cenzúrája
- hadifogoly-levelezés cenzúrája

1) A tábori posta cenzúrája

A tábori posta cenzúrázására vonatkozóan külön rendeletet az MRT-ben nem találtam, ez a cenzúrázás a már említett 1939. éve II. tc. alapján, belső rendelkezések szerint történt. Kétségtelen azonban, hogy azt már meglehetősen korán elkezdték.

19. ábra Kisbérről mosoni címre küldött cenzúrázott levelezőlap 1945 januárjában

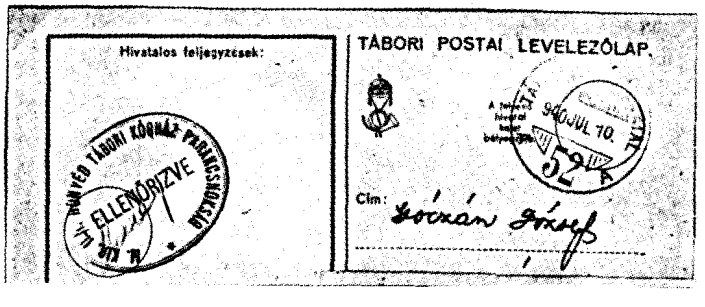

20. ábra Kárpátaljai megszálláskor kézi cenzúra tábori postai levelezőlapon

A felvidéki bevonulás időszakából 1938. még nem ismert ilyen cenzúra, de a kárpátaljai megszállás során a megszálló csapatok tagjai már tábori postán leveleztek és ennek során már található cenzúrázás, habár az nem általános. Ilyet mutat be a *20. ábra,* amelyen egy a 13. sz. tábori postáról írt kézicenzúrázott tábori lap látható.

Ez a gyakorlat folytatódott az erdélyi bevonulás során, ahol azonban már többnyire – bár nem kizárólagosan – cenzúrabélyegzők szerepelnek, éspedig az „Ellenőrizve" szó, akár külön bélyegző formájában, akár csapatbélyegzőbe beépítve *(lásd 21. ábra)*.

21. ábra Erdélyi megszálláskor cenzúrabélyegző tábori postai levelezőlapon

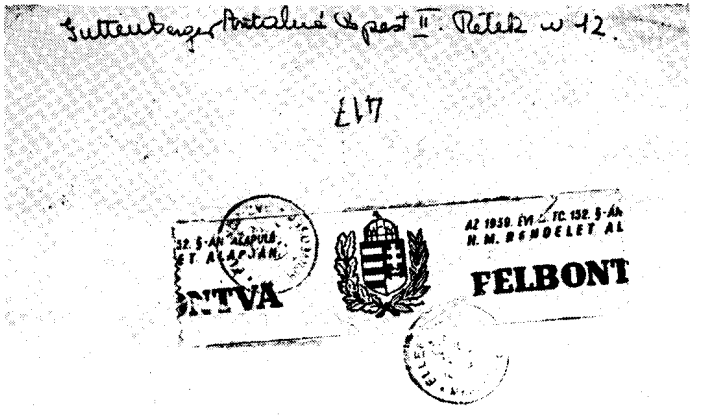
A délvidéki megszállás tábori postai levelezésén is vegyesen fordul elő kézi cenzúra és cenzúrabélyegző *(22. ábra)*. Ez az ellenőrzési mód azután megmaradt az orosz front tábori postájánál is, azzal a különbséggel, hogy ekkor már döntően cenzúrabélyegzők fordulnak elő. Ezek rendkívül változatosak, a tábori postát gyűjtők előtt azonban eléggé közismertek, így bemutatásuktól most eltekintünk.

Meg kell azonban említenünk, hogy ebben az időszakban a tábori postára menő, ill. onnan jövő küldemények között nemcsak levelezőlapok találhatók – bár ez volt a túlnyomó többség – hanem levelek is. Ezek is természetesen cenzúrázva voltak. A tábori postára irányulókat felbontás után zárószalaggal le is zárták és e lezáráson egy vörös „Ellenőrizve Honvédség" feliratú, középen címeres körbélyegzőt alkalmaztak *(23. ábra)*. Maga a zárószalag megegyezik a polgári levelezés lezárására is szolgáló zárószalaggal.

1944-ben már az is előfordult, hogy tábori postai levelezésen nemcsak magyar, hanem német cenzúra is található. Ilyet mutat be a *24. ábra*.

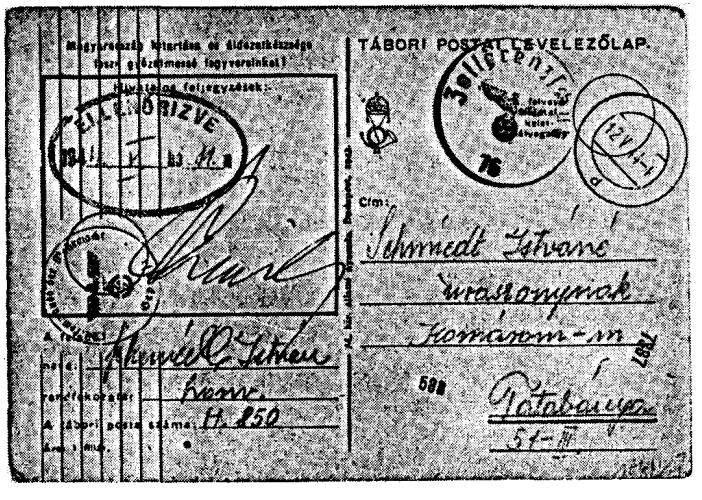
2) *Munkaszolgálatos levelezés cenzúrája*

A munkaszolgálatos levelezés 1940-ben még tábori postai levelezőlapon folyt, ezek természetesen cenzúrázottak és

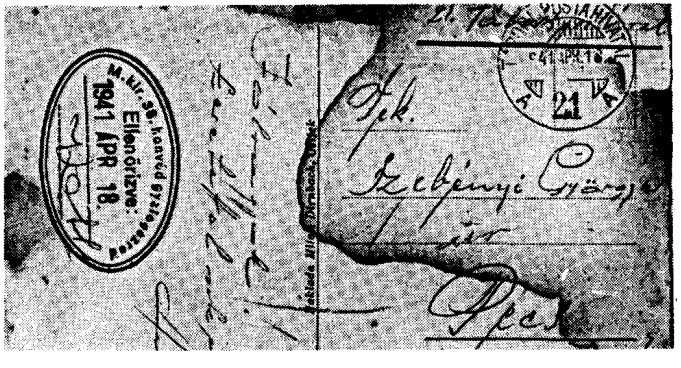

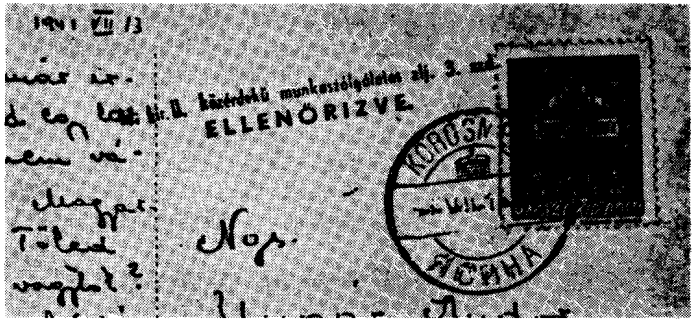
23. ábra Honvédségi cenzúrabélyegző szokásos zárószalagon

24. ábra Német cenzúra magyar tábori postai levelezőlapon 1944 májusában

22. ábra Délvidéki megszállás során alkalmazott cenzúra képes levelezőlapon, amely tábori postán lett továbbítva

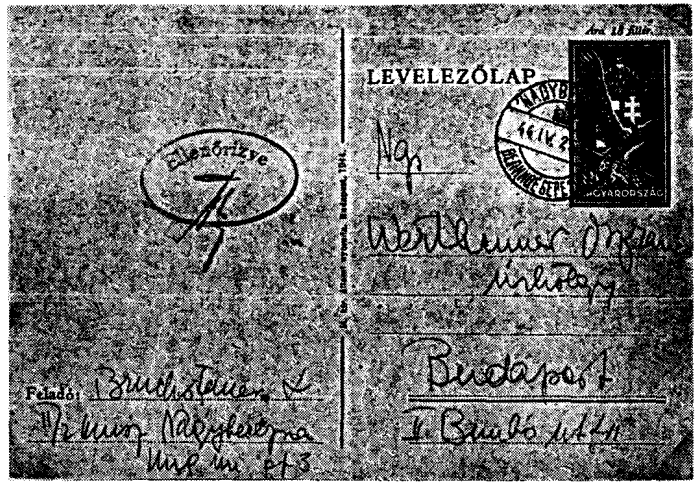
25. ábra Munkaszolgálatos cenzúrabélyegző 1941-ből

csak a csapatbélyegzőből, és/vagy feladó csapatteste megjelöléséből tűnik ki, hogy munkásszázados egyén írta *(25. ábra)*.

1941-től kezdve ez a kedvezmény már nem járt a munkaszolgálatosoknak, és ezt követően valamennyi levelezés bérmentesített. Ezek között találhatók díjjegyes levelezőlapok, ill. bélyeggel bérmentesített levelezőlapok, sőt néha képeslapok is. Az ellenőrizve bélyegző mellett ilyenkor néha találhatók a munkaszolgálatra utaló bélyegzők is, általában azonban nem. A belföldi polgári levelezés cenzúrájától ezeket a küldeményeket csak a feladó „kmsz" (közérdekű munkaszolgálat) feljegyzéseiből lehet megkülönböztetni *(26. ábra)*. A munkaszolgálatosokhoz írt levelezőlapoknál pedig a címzés irányadó. Természetesen ez az összetéveszthetőségi veszély elsősorban a belföldi polgári levelezés cenzúrázásának elrendelése előtti cenzúrákra vonatkozik, pl. 1941-ben Kárpátalján.

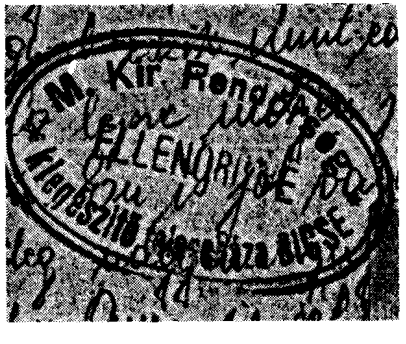
3) *Polgári internáltak levelezésének cenzúrája*

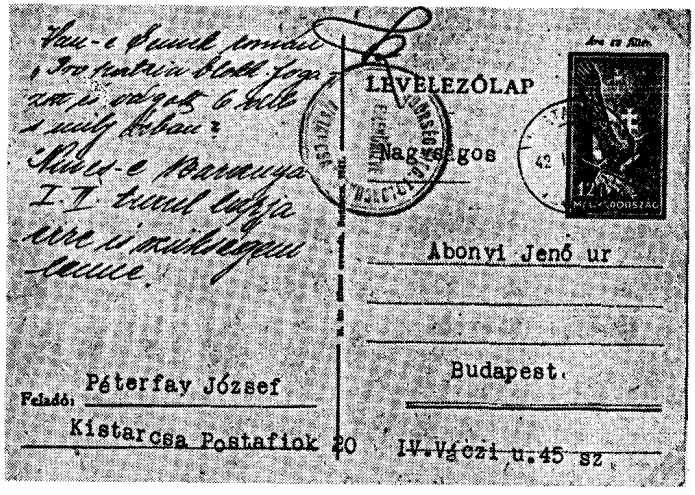
1942-ben több internálótábort állítottak fel egyrészt politikailag megbízhatatlanok, másrészt magyar állampolgárságukat igazolni nem tudók (elsősorban zsidók) részére. Ilyen internálótáborok voltak többek között Bácstopolyán, Csörgőn, Garanyban, Kistarcsán, Nagykanizsán és Ricsén. Az innen származó levelezés (elsősorban levelezőlapok) mindig bérmentesített és cenzúrázott (ld. pl. Ricse *27. ábra,* Kistarcsa *28. ábra)*. A bélyegzőkben ezek a rendőrség kiegészítő toloncházainak vannak minősítve.

26. ábra Csak a „kmsz" feladójelzésből felismerhető munkaszolgálatos levelezőlap 1944-ből

27. ábra Ricsei internálótábor cenzúrabélyegzője

28. ábra Kistarcsai internálótábor cenzúrabélyegzője

4) *Internált harcosok levelezésének cenzúrája*

A fenti címszó alatt gyakorlatilag a menekült és internált lengyel katonák levelezése cenzúrázásával foglalkozom. Tekintettel arra, hogy a Filatélia Szemle 1988. III., IV., V., VI. számaiban a fenti témakörben cikksorozat jelent meg, ehelyütt magáról a menekülésről, a táborokról, a levelezési rendelkezésekről csak rövid összefoglalót adunk és utalunk a Szemle említett számaira.

A lengyel katonák 1939. szeptember végétől kezdve menekültek több tízezres számban Magyarországra, ugyancsak tízezres nagyságrendű polgári menekülttel együtt. A katonákat lefegyverzés után internálták katonai táborokba. Ezek száma 141 volt. A sok tízezer katonai menekült azonban 1940 közepére mintegy 6400-ra fogyott, mert többségük Jugoszlávia felé elhagyta a magyar határt, tulajdonképpen illegálisan, de magyar segítséggel (eleinte egy részük legálisan is). Ezzel párhuzamosan a táborok száma is lecsökkent 35-re. A német megszállás, 1944. márc. 19 után az internáltak száma tovább csökkent, mert sokan elhagyták a tábort és bujkáltak. Az év vége felé – a táborok számának csökkenése mellett – a még megmaradt lengyeleket a németek deportálták.

A lengyel polgári menekültek részben menekülttáborokban kerültek elhelyezésre, ezek száma 114 volt, részben családokhoz kerültek, vagy egyébként külföldiekként éltek.

A katonai táborok levelezését rendeletek szabályozták, (ld. a Filatéliai Szemle 1988. IV. számát (12. oldal), e levelezést cenzúrázták. A polgári menekültek levelezésének cenzúrázása a belföldi magyar polgárok levelezése cenzúrázásának megfelelően történt, ezért ezzel a továbbiakban nem foglalkozunk.

A katonai internáltakat portómentesség illette meg, ezért levelezésük döntően bélyegmentes, ha a szabályokat betartva a táborok parancsnokságán keresztül leveleztek. Ha a levelezésük történetesen a táboron kívül került postára, úgy arra, ha e tényt fel nem fedezték, ugyancsak a magyar polgári levelezés cenzúrázása volt érvényes, ha pedig felfedezték, úgy a levelezést a táborhoz juttatták el.

E katonai táborok levelezése az egyes időszakoknak megfelelően változó. Az első időszakban, vagyis kb. 1940 közepéig döntően külföldi levelezés, bár akadnak belföldi levelek is. A második szakaszban, vagyis ezen időponttól a német megszállásig részben már belföldi és a külföldi levelezés 1941 őszétől gyakorlatilag a General Gouvernment-ra (Lengyel Főkormányzóságra) ill. a svájci Vöröskeresztre korlátozódik, míg az első szakaszban a külföldi levelezés sokkal szélesebb körű, abban az USA-ba címzett küldemény is jócskán található. A harmadik szakasz levelezéséről igen kevés információ van, maga a levelezés is meglehetősen csekély lehetett.

A levelezés cenzúrázását a táborban végezték. A táborok általában rendelkeztek magyar, magyar–német, vagy háromnyelvű magyar–német–francia cenzúrabélyegzőkkel, de akad kézi cenzúrázás is, sőt olyan bélyegzők is vannak, ahol az ellenőrzés ténye táborbélyegzővel együtt került alkalmazásra (egybefüggő bélyegzőkkel).

A cenzúrázás során ritkán előfordul belföldi viszonylatban a külföldi polgári levelezés cenzúrázása során említett „ELLENŐRIZVE PEKIR" körbélyegző is. Az internáltak külföldi levelezésén a tábor bélyegzője, ill. a tábori cenzúrázás mellett többnyire alkalmazták a külföldi polgári levelezésnél használatos cenzúrázást *is* (második cenzúrázásként), vagyis leveleknél a zárószalagot és a már említett Pekir körbélyegzőt, levelezőlapoknál csak az utóbbit.

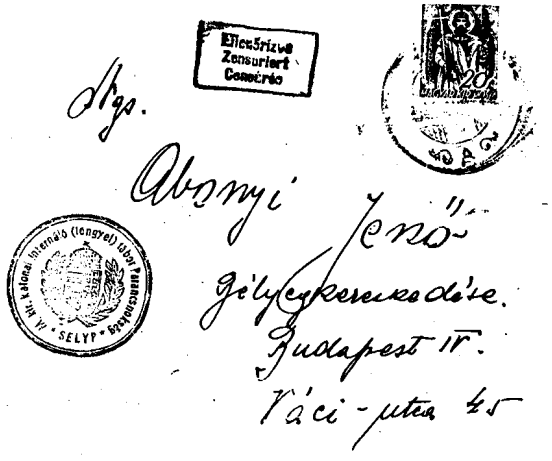
A táborokba érkező levelezésen, ha az külföldről jött, pl. a lengyel kormányzóságból, van magyar cenzúra is, sőt adott esetben táborbélyegző. – A belföldről jött levelezésen a tábor csak akkor alkalmazott cenzúrát, ha azon még nem volt cenzúrajelzés. Sajnos ilyen dokumentumok alig vannak, csak külföldről jötteket, ill. táborok közöttit ismer a szerző. Ez utóbbiakon csak a feladó tábora cenzúrázott, a címzetté már nem.

Néhány jellegzetes cenzúrabélyegzőt a *29–32. ábrákon* mutatunk be.

Megjegyzendő, hogy később nemcsak lengyel, hanem más nemzetiségű internált harcosok is voltak (így például szökött francia és belga hadifoglyok) katonai internálótáborokban. Ezek levelezésére feltehetően ugyanezen cenzúrázás volt érvényes, de ilyen dokumentumot a szerző eddig nem látott.

5) *Hadifogoly-levelezés cenzúrája*

A tárgyalt időszakban hadifogoly-levelezés gyakorlatilag alig fordult elő. Az orosz fronton fogságba esettek csak a tárgyalt időszak után levelezhettek.

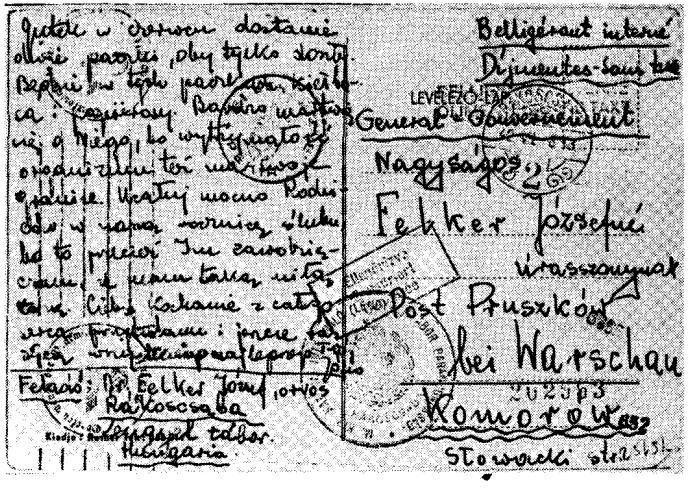

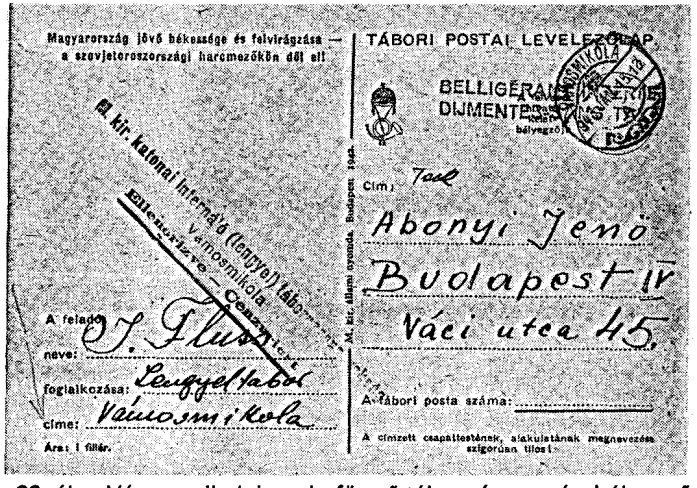
30. ábra Selypi lengyel katonai internálótábor tábor- és cenzúrabélyegzője

29. ábra Ipolypásztói lengyel katonai internálótábor cenzúrabélyegzője

31. ábra Rákoscsabai lengyel katonai internálótábor tábor- és cenzúrabélyegzője, valamint PEKIR és német cenzúrák a Lengyel Főkormányzóságba címzett levelezőlapon

32. ábra Vámosmikolai egybefüggő tábor- és cenzúrabélyegző lengyel katonai internálótáborban

Külföldi viszonylatból jövő „hadifogoly"-levél azonban előfordul. Így a szerző birtokában van egy Ausztráliából érkezett levél, amelyet egy ottani hadifogolytáborban lévő hadifogoly írt német nyelven Budapestre még 1940-ben. Ez 1941-ben érkezett (januárban), de azon csak ausztrál hadifogoly- bélyegzés és ottani cenzúra van.

Ugyancsak előfordulnak olyan hadifogoly-értesítések, amelyeket az angol vagy amerikai hadifogságba esett magyar katonák adtak fel hadifogságba esésükkor, még a tárgyalt időszak alatt, de csak jóval később érkeztek meg. Ezeken is csak ottani (pl. amerikai) katonai cenzúra van, magyar cenzúra nincs.

* * *

A fentiekben a II. világháborús cenzúrát a szerző saját kutatásai alapján állította össze. Nyilván több helyen még hiányosak az ismeretei, ezért kérjük a gyűjtőket, hogy észrevételeiket, kiegészítéseiket juttassák el a szerkesztőséghez, hogy az adott időszak cenzúrája minél pontosabban megismerhető és feldolgozható legyen.

Tájékoztatjuk olvasóinkat,
hogy a **Bélyegmúzeumban**
(VII. Hársfa utca–Dob utca sarok)
már nyitás előtt is beszerezhetők
a portán
a múzeumi kiadványok:

BÉLYEGMÚZEUMI ÉVKÖNYV II. 100 Ft

BÉLYEGMÚZEUMI SZEMLE
1988/1–2 30 Ft

BÉLYEGMÚZEUMI SZEMLE
1989/1–2 30 Ft

MAGYAR POSTABÉLYEGEK
A GYŐRI
XANTUS JÁNOS MÚZEUMBAN 20 Ft

SZENT ISTVÁN
A BÉLYEGMÚZEUMBAN 50 Ft

BÉLYEG A BÉLYEGEN
(debreceni kiállítás) 20 Ft

Szigetvári provizórium – kőnyomatos összefüggések külföldi aukciókon

Dr. TITSCH ENDRE

Ha megkérdeznénk a magyar gyűjtők többségét, mit tudnak a szigetvári provizóriumról, valószínűleg csak igen bizonytalan válaszokat kapnánk. Ez természetes, hiszen a szakirodalom (Monográfia III. 65. oldal) mindössze öt sort szentel ennek a kétségkívül igen ritka magyar különlegességnek.

Tartozom annak beismerésével, hogy magam is a többséghez tartozom, mivel a nevezett provizóriumnak csupán létezését regisztráltam, anélkül, hogy komolyabban foglalkoztam volna vele. Ez is természetes, hiszen mindaddig, amíg egy ritkaság nem kerül kézbe, minden vele kapcsolatos tudás szükségképpen elméleti és elvont marad.

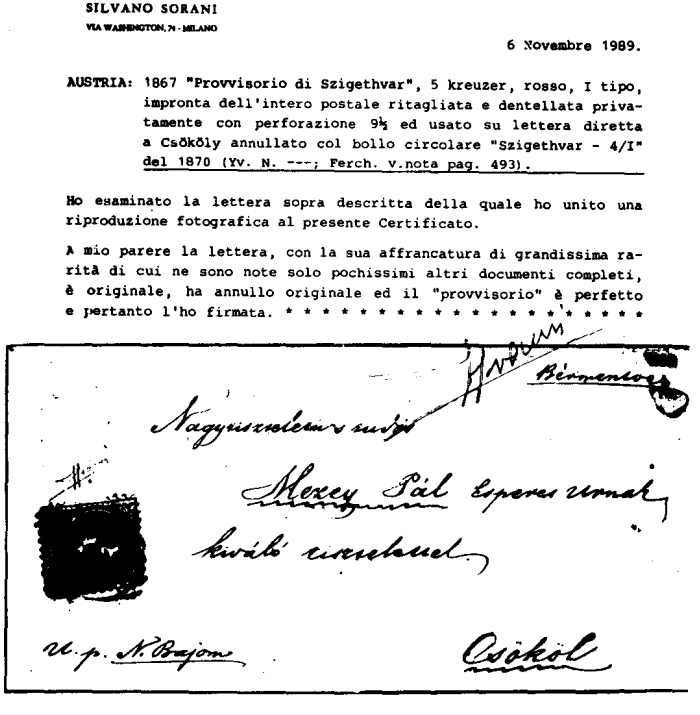
Hogy most mégis indokoltnak tartom e ritkaság közelebbi ismertetését, annak oka az, hogy *Julius Clive* úr – a Londonban élő magyar származású kereskedő – rendelkezésemre bocsátotta az általa árverésen vásárolt, *Silvano Sorani* és *Dr. Ulrich Ferchenbauer* által attesztált szigetvári provizórium levelének fotókópiáját.

A levelet – amelyet az *1. ábrán,* Sorani attesztjével együtt mutatjuk be – Szigetvárról küldték *Csökölre, Mezei Pál* esperesnek. A feladási bélyegzés 1870. IV. 1. A levél hátoldalán két átmenő bélyegzés található: Kaposvár 6/1 és Nagy-Bayom 7/1, továbbá az ugyancsak 7/1/70-es érkezési bélyegzés.

A levélen a felragasztott, kifogazott díjjegy megbarnult, ami a ragasztásra használt anyag – feltehetően enyv – hatására vezethető vissza.

A borítékkivágások bélyegként történő felhasználását a postai rendeletek tiltották: ennek megkerülésére a szigetvári postamester 9 1/2-es vonalfogazást alkalmazott.

Mindjárt itt felmerül a kérdés, amelyre nem tudunk válaszolni: hol és hogyan jutott a postamester 9 1/2-es fogazógép-

SILVANO SORANI
VIA WASHINGTON, N - MILANO

6 Novembre 1989.

AUSTRIA: 1867 "Provvisorio di Szigethvar", 5 kreuzer, rosso, I tipo, impronta dell'intero postale ritagliata e dentellata privatamente con perforazione 9½ ed usato su lettera diretta a Csökőly annullato col bollo circolare "Szigethvar - 4/I" del 1870 (Yv. N. ---; Ferch. v.nota pag. 493).

Ho esaminato la lettera sopra descritta della quale ho unito una riproduzione fotografica al presente Certificato.

A mio parere la lettera, con la sua affrancatura di grandissima rarità di cui ne sono note solo pochissimi altri documenti completi, è originale, ha annullo originale ed il "provvisorio" è perfetto e pertanto l'ho firmata. *

1. ábra

hez? Ez a provizórium ugyanis nem hasonlítható a tokaji átütéshez, melyet valószínűleg egy tésztaszaggató felhasználásával eszközöltek. Jelen esetben szabályos 9 1/2-es vonalfogazással van dolgunk.

Csak találgatni tudjuk, mi késztette a postamestert arra, hogy a borítékokat ily módon használja fel, hiszen azok 1871. VII. 31-ig amúgyis forgalomban voltak. Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy 5 krajcár a kérdéses időben nem lebecsülendő vásárlóerőt képviselt és 100, vagy 1000 darab boríték ily módon való felhasználása már 5, illetőleg 50 forint bevételt jelentett. *Sipos Józsefnének* az 1867-es bélyegkiadásról írt művéből tudjuk, hogy a postatisztek évi fizetése 400–1400 forint között mozgott, állomás és rangfokozat szerint. Ugyanezen alapvető jelentőségű tanulmányból tudjuk, hogy az 5 krajcáros borítékból 21900 darab 100-as csomagot, vagyis 2 millió darabnál többet használtak fel az 1867-es esztendőtől kezdődően.

Valószínűleg mindenkiben felmerül a kérdés, hogy vajon hány ilyen provizórium kerülhetett forgalomba, illetve milyen mennyiség ismert belőlük? E kérdésre határozott választ adatok hiányában nem tudunk adni, csak valószínűségszámításra, gyűjtőtársaink emlékezetére, illetőleg az árveréseken felbukkant példányokra vagyunk utalva.

Ferchenbauer szerint – akinek kezén az effajta levelek szükségszerűen keresztülmennek – „nur einige wenige Briefe bekannt", azaz csak kisszámú levél ismert, ami 3–5 darab levél létezését tételezi fel. A másik neves osztrák szakértő, *Fritz Puschmann* 2 levélről és 20–30 kivágásról, ill. leáztatott példányról tud. Véleményét alátámasztotta a magyar filatelisták doyenjének, *Kun Györgynek* közlése, aki ugyancsak *mindössze 2 levélről* tud.

Visnyovszki Gábornak a Philatelicában megjelent tanulmányai alapján – a fennmaradt mennyiségből következtetve a ténylegesen felhasznált mennyiségre – úgy gondolom nem járok messze az igazságtól, ha minimum 500, maximum 2000 darabra tesszük a kifogazott szigetvári provizóriumok mennyiségét, hiszen a XIX. század második felében a levelek fennmaradási aránya 0,5–3 ezrelékre tehető. A fennmaradt két levélből kiindulva a tényleges felhasználási nagyságrend ezer körül lehet.

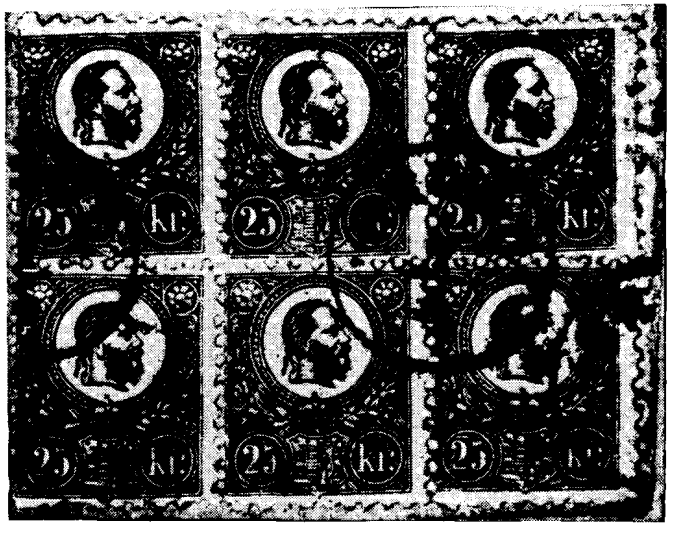
Az 1989/90-es év magyar vonatkozású másik szenzációja a *Kőnyomatos* kiadás felhasználva alig megmaradt 25 krajcáros értékének összefüggő tömbökben, kivágásokon való előbukkanása volt, például a 147. *Fehr* aukción 1989 áprilisában, ahol egy *hatos tömb* került árverésre. A vevő ugyancsak *Julius Clive* úr volt, aki ezen kívül még egy négyes tömb, egy négyes csík és két összefüggő pár birtokosa is lett. Valamennyi kivágáson *Brood* bélyegzés található (az Osztrák–Magyar Monarchia balkáni kapuja). Valamennyi darab megmenekült a leáztatástól.

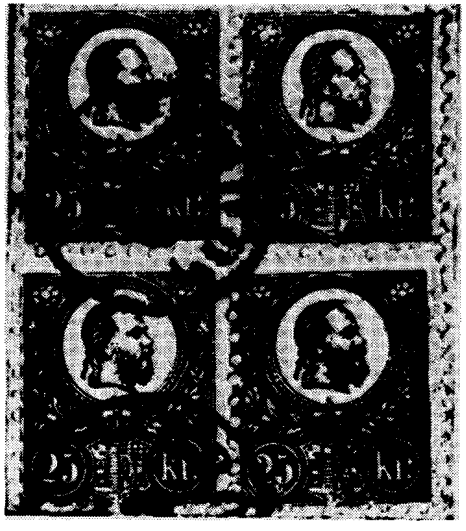
A Monográfia szerint 25 krajcárosból ez ideig a legnagyobb létező összefüggés egy négyes tömb volt, mivel ez egyetlen ismert hatos tömb – a Turoczi-gyűjteményben – a második világháború során elpusztult.

Újabb hírek szerint egy *tízes tömb* is előkerült, erről azonban nincsenek bővebb információim.

Az előkerült összefüggő példányok érdekességét egyrészt az adja, hogy – az összefüggések mértékén és ritkaságán túl –

2. ábra

3. ábra

nem utalványon használták őket, amit bélyegzésük is bizonyít, másrészt az, hogy mindegyikük kivágáson maradt meg, és minthogy „megúszták" az áztatással való találkozást, a bélyegek színe eredeti pompájában érvényesül. Ismeretes, hogy a 25 krajcáros pénzesutalványról származó összefüggései viszonylag nem olyan ritkák, hiszen azért ezeket nagy mennyiségben használták. Egyéb küldeményen való felhasználásuk azonban minden képzeletet felülmúló ritkaság.

A darabok vizsgálatát *Orbán Ferenc* végezte, megállapítva az összefüggésben lévő bélyegek típusjellemzőit is. A hatos tömbnél ez az alábbi: felső sor VII–VI-X, alsó sor II–III–IV. A négyes tömbben lévő típusok: VII–VI–X–IX, a négyes csíkban IV–III–II–I, míg a párok típusa IX–VIII.

A bélyegek ívben való elhelyezkedését elemezve azok csak részben felelnek meg *Madarász Gyula* eddigi kutatási eredményeinek. A *Madarász-féle* bélyegkatalógus szerint a hatos tömb típusösszefüggése az ív 4–6., illetve 14–16. helyére illik, azonban éppen fordított módon, mert a katalógus szerint a 4–6. ívhelyen II–I–V, a 14–16. ívhelyen pedig VII–VI–X típusú bélyegek vannak. Madarász munkássága iránt érzett minden feltétlen tiszteletem és megbecsülésem mellett javaslom, hogy a konkrét darab alapján korrigáljuk a lelkiismeretes, de mégiscsak következtetés útján kidolgozott ívösszetételt.

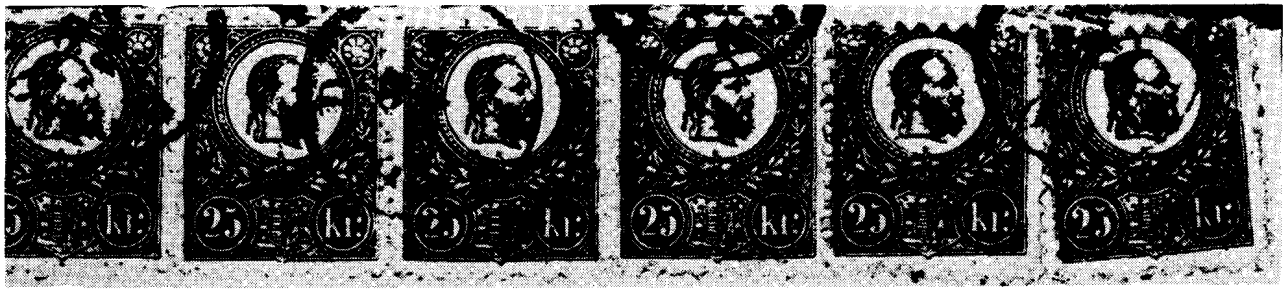
Még rejtélyesebb a négyes tömb bélyegeinek elhelyezkedési problémája. Ismeretes, hogy a 25 krajcáros X. típusa csak *hétszer* fordul elő az íven, és emiatt a ritkább típusok közé sorolható. Nos, az eddigi elhelyezések alapján nincs olyan ívösszetétel, ahol a X. típus felett VII. típust találnánk. Persze ne felejtsük el, hogy milyen fantasztikus fejtorna egy

4. ábra

C E R T I F I C A T E N O.:1989/46

I have examined the Hungarian stamps (copy of which is shown hereunder) and I am of the opinion that the stamps and the cancellations are genuine.
Hungary 1871 litho 25 kr (Zumstein No.6) Block of four cancelled BROOD.
The type Nos. are: VII–VI
X–IX
I have signed the piece on the reverse.

Ferenc Orbán

5. ábra

ilyen hipotetikus ív kikövetkeztetése. Hadd utaljak itt a Monográfia III. kötete 208. oldalán olvasható Madarász-megállapításra, mely szerint „a vízszintes sorrend minduntalan megszakadt és sokféleképpen alakult. Ennek következtében a függőleges oszlopokban is különféle szabálytalanságok keletkeztek, amire legjobb példa, hogy két típus szabályos váltakozásán, vagy szabálytalan típusváltozásokon kívül még típusismétlődés is előfordult azokban... Ily módon a bélyegíven a típuskapcsolódásoknak mind vízszintesen, mind függőlegesen igen nagy változatossága jött létre." Ez megerősíti azt, hogy a 25 krajcáros ívrekonstrukciója vonatkozásában még további hosszadalmas kutatásra van szükség, amíg a feltételezhetően végleges megoldást megtaláljuk.

Ezúton is szeretnék végül köszönetet mondani *Julius Clive* úrnak, aki a reprodukciók megküldésével lehetővé tette, hogy ezen újabb összefüggéseket a magyar filatelistákkal megismertethessem, továbbá információival értékes támpontokat adott jelen cikkem megírásához.

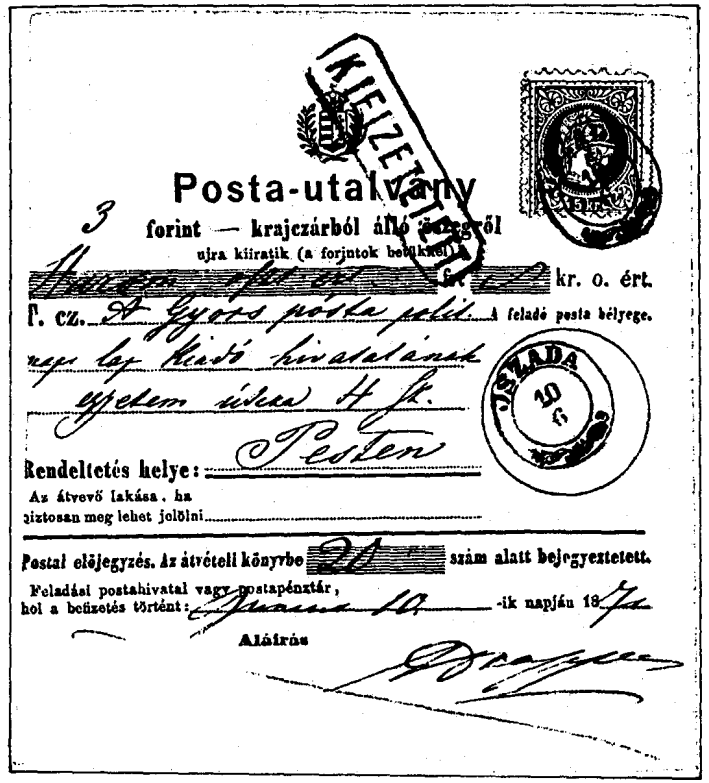
A hatos tömböt a *2. ábrán,* a négyes tömböt a *3. ábrán,* mutatjuk be, míg az ez utóbbihoz tartozó bizonylat szövegét a *4. ábrán,* ismertetjük, végül az *5. ábrán,* a vízszintesen összefüggő bélyegeket láthatja a tisztelt olvasó.

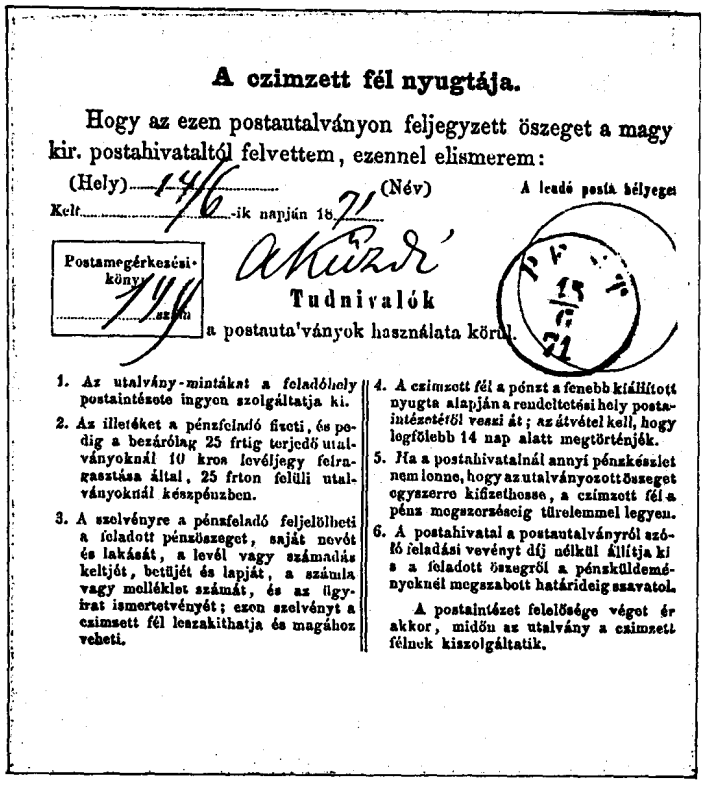
Figyelmébe ajánljuk

A MAGYAR POSTA ELSŐ POSTAUTALVÁNYA

A Philatelica 75/2 számában Bánfalvy Tamás „Az első magyar értékcikkpótló előttes" című tanulmányában részletesen ismertette a Magyar Posta díjjegy nélküli postautalványait. A szerző megállapította, hogy az első magyar postautalvány 1868 áprilisában jelent meg.

Az 1867. január 21-én kelt császári rendelet a belföldi kocsiposta-díjak mérsékléséről bevezette a pénzutalványok használatát. 1867. március 15-től kezdve minden postahivatalnál lehetőség volt 25 forintig terjedő összeget feladni 10 krajcár bérmentesítés mellett. Ez a felső határ változatlan maradt 1867. december 31-ig, ezt követően január elsejétől már 50 forintot lehetett utalványozni.

Mivel az utalványok hátoldalán a „Tudnivalók" szövegében a Bánfalvy-féle tanulmányban mindenütt 50 Ft volt jelezve felső határként, várható volt, hogy idővel felbukkan egy utalvány a 25 forintos felső határral.

Megjelenése után 123 évvel végre előkerült egy ilyen nyomtatvány a *Huys–Berlingin AG* 1990. június 1–2-án Zürichben tartott árverésen. Az utalvány jelenlegi tulajdonosa G. S. Ryan úr, akinek szíves engedelmével bemutatom a szóban forgó nyomtatvány mindkét oldalát. A papír színe sárga (barnás), a szelvényt levágta a címzett kiadóhivatal.

Az utalvány érdekessége, hogy a későbbi utalványokhoz képest a szöveg elrendezése kissé eltér. Nincs előnyomtatva a postaigazgatóságra utaló szöveg. Hasonló elrendezésű az első osztrák postautalvány (Ferchenbauer-katalógus 1981., 562. oldal), amelyből 6 db ismert Magyarországon felhasználva.

További érdekesség a címer alakja és a felhasználás későbbi időpontja, amikoris mát több hónapja használatban volt az 1871-es kiadású díjjegyes postautalvány.

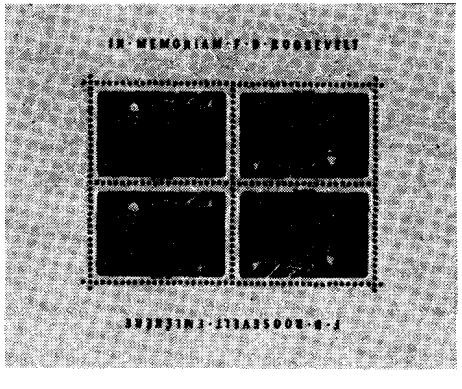
A hiányzó szelvény szövegelrendezése azonos lehetett az osztrákokéval, vagyis erre magántermészetű közlés feírása tiltva volt, csupán korábbi levelezés keltezésére, számlaszámára és iratszámára lehetett utalni a csácsári rendeletet életbe léptető miniszteri rendelet értelmében (1431–150 sz. 1867. január 31. Verordnungsblatt No. 5).

Orbán Ferenc Silkeborg (Dánia)

Figyelmébe ajánljuk

MILYEN IS A ROOSEVELT KISÍV
(Máté István levele Csurgóról)

Érdekes hiányosságra hívta fel figyelmünket *Máté István* csurgói gyűjtőtársunk. A szakirodalom – úgy látszik – mindig hagy hézagokat, még ott is, ahol azt már nem is gondolnánk. Ismeretes, hogy az 1947. évi kiadású *Roosevelt*-sorozat bélyegei ún. kisívekben (helyesen négy azonos bélyeget tartalmazó blokkokban) is kibocsátásra kerültek (az eredeti 25-ös ívek mellett), azonban ezeket csak külföldön hozták forgalomba (kereskedelmi forgalomba). A négy-négy bélyeget tartalmazó blokkok *egyenes* és *fordított* állásban is ismertek. *A Magyar Bélyegek Monográfiája* V. kötetének 271. oldalán be is mutatja a 8 + 8 filléres címlet kétféle változatát. Igen ám, de *a fordított bélyegképek helyzete más* a normál és más a légipostacímleteknél! Ez utóbbiaknál a bal oldali bélyegek az állók és a jobb oldaliak a fordítottak, míg az előbbieknél a bal oldaliak a fordítottak és a jobb oldaliak az állók. A fentiek figyelembevételével nem tekinthető pontos meghatározásnak a Monográfia 270. oldalán a fordított állású blokkokra vonatkozó szöveg: „b) A bal oldali bélyegképek *fordított állásúak* a jobb oldalihoz viszonyítva, az alsó magyar nyelvű *felirat fordított állású)* a felső angol nyelvű felirathoz viszonyítva (290. ábra)." Valójában – önmagában – nem dönthető el, hogy melyik felirat a *felső* és melyik az *alsó* (az egyenes állású blokkoknál az angol felirat van felül). A légipostacímletek (10 + 10, 20 + 20, 30 + 50, és 70 + 70 f) ábrájának mellőzése a gyűjtőben könnyen azt a gondolatot ébresztheti, hogy esetleg *többféle állás* is lehetséges. Nyomozásunk szerint azonban csak a fenti két állás létezik, úgy, ahogy azt leírtuk. Nyilvánvalóan szándékosan így készültek a nyomóformák, megkülönböztetve a normál és a légi „kisíveket". Hogy ebben mi volt a logika, és miért éppen így fordították egymáshoz képest a bélyegeket, arra valószínűleg már nem kapunk választ.

A *Philatelica* azonban fontosnak tartja, hogy elsődleges feladatának megfelelően – a Monográfia folytatása, illetve kiegészítése – felhívja a figyelmet erre a sajátos különbözőségre.

INDEX

1 *Dr. Zoltán Palotás: The auxiliary cancellers of ther returned southern territories in 1941*

The authors completes with this article his studies published in the Philatelica about the use of auxiliary cancellers used in the territories returned to Hungary between 1938 to 1941. This article enlights naturally besides the marcophilatelical aspects also the historical, geographical, economygeographical, ethnical interconnections. The author gives, as usual, a lot of illustrations to his article. The lucidity of the article is secured by maps which show also the numbers of the auxiliary cancellers.

2 *István Gazda: Postal censorship in Hungary – Part III.: Censorship during WW II*

The present article, fitting into the line of the previous publications, acquaints with the censorship of WW II. with the help of reach illustrations. It orders the ways of censoring related to civil censorship with the help of an edictal background, both in external and domestic relation. It shows in a summarizing way the field postal censorship, the censorship of the postal service of forced labourcamp workers, finally that of the internees. He touches at the end of the study the cases of censorship used with the mail of POW-s.

3 *Dr. Endre Titsch: The provisional of Szigetvár and litho multiples at foreign auctions*

The author informs us in his short, but the more interesting article about the Hungarian rarities, which have emerged at foreign auctions and brings in this connection some unsolved problems to the fore. The looks for an explanation of the origin, practice, the way of execution of the private perforation of Szigetvár, further draws some conclusions on the basis of the type characteristics of the 25 kr. litho multiples about the researc and the unsolved questions of same.

Please note

The Huys–Berlingen auction June 1990 (G. Visnyovszki)
The first postal money order of the Hungarian Post (F. Orbán)
What is the Roosevelt small sheet like – I. Máté's letter from Csurgó

SOMMAIRE

1 *Dr. Zoltán Palotás: Les auxiliaires du Sud de la Hongrie rattaché en 1941*

Avec cet article, l'auteur rend complètes les études qui traitent les auxiliaires utilisés sur les territoires rattachés à la Hongrie, publiées dans la Philatelica entre 1938–41. Cet article dépasse bien sûr le simple exposé marcologique, car en présentant le contexte historique, géographique, économique, ethnique, il met en lumière les rapports aussi. Fidèle à ses habitudes, l'auteur joint beaucoup d'illustrations à son récit. La clarté est assurée par les cartes sur lesquelles on a indiqué aussi les numéros des timbres.

2 *István Gazda: La censure postale en Hongrie – 3e partie: Les censures pendant la 2e guerre mondiale*

Intercalé dans la série des publications précédentes, cet article expose les censures de la 2e guerre mondiale avec une riche illustration. Sur la base du contexte législatif, il classe les méthodes effectives de la censure des relations publiques étrangère et nationales, D'une manières récapitulative, il présente Is censure de la poste militaire, la censure du service du travail et les méthodes de censure de la correspondance des intenés. Enfin il traite brièvement les cas de censure pratiquée dans la correspondance des prisonniers militaires.

3 *Dr. Endre Titsch: Le provisoire de Szigetvár et les corrélations lithographques aux ventes publiques étrangères*

Dans ce court mais très intéressant article, l'auteur nous informe des raretées hongroises qui apparaîssent aux ventes publiques étrangères, et à ce propos il soulève quelque question irrésolues. Ainsi il cherche une explication sur les origines

de la dentelure privée de Szigetvár ou plus précisément sur sa pratique, sur sa façon de mise en réalisation, et sur la base des caractéristiques des timbres lithographiques de 25 centimes corrélatifs, il tire des conclusions de la recherche et des questions encore non éclaircies.

A votre attention

Vente publique „Huys–Berlingin" juin 1990 (G. Visnyovszki)
Le premier mandat-poste de la Poste Hongroise (F. Orbán)
Comment est ls petite feuille Roosevelt? – la lettre de István Máté de Csurgó

INHALTSVERZEICHNIS

1 *Dr. Zoltán Palotás: Die Aushilfsstempel der in 1941 zurückgekehrten Südterritorien*

Der Autor vervollständigt nun mit seinem Artikel seine in der Philatelica erschienene Studie bezüglich der Aushilfsstempeln die in den zu Ungarn zurückgekehrten Territorien zwischen 1938–1941 gebraucht gewesen sind. Auch dieser Artikel legt über die reine markophilische Bearbeitung hinausgehend gleichzeitig den historischen, geographischen, wirtschaftsgeographischen, etnischen Hintergrund bekanntgebend die Zusammenhänge klar. Der Verfasser gibt laut seinen Gepflogenheiten auch ein reiches Abbildungsmaterial zu seiner Studie. Die Überblicklichkeit ist hier ebenfalls mit der Beilage von Mappen gesichert, welche auch die Nummern der Aushilfsstempel zeigen.

2 *István Gazda: Postalische Zensur in Ungarn – III. Teil: Zensuren während des zweiten Weltkrieges*

Dieser Artikel, sich in die Reihe der früheren Mitteilungen anpassend, gibt die Zensuren des zweiten Weltkrieges bekannt, mit reichlichen Illustrationsmaterial. Der Autor systematisiert die tatsächlichen Zensurweisen auf Grund des Verordnungshintergrundes in beider, ausländischer- und inländischer Beziehung bezüglich der Zivilkorrespondence. Er zeigr zusammen fassend die Zensur der Feldpost, die der Korrespondenz des milit. Arbeitsdienstes, schliesslich die der Internierten-korrespondenz. Am Ende berührt er die bei den Kriegsgefangenenbriefen verwendete Zensurfälle.

3 *Dr. Endre Titsch: Das Szigetvárer Provisorium sowie Steindruck-Zusammenhänge auf ausländischen Auktionen*

Der Autor informiert uns in seinem kurzen, jedoch desto interessanterem Schreiben über die an ausländischen Auktionen aufgetauchten ungarischen Raritäten, und wirft in diesem Zusammenhang manche ungelösten Fragen auf, so sucht er eine Antwort auf den Ursprung, der Ausübung, Ausführung der Szigetvárer Privatzähnung, ferner zieht er eine Folge an Hand von Typenkennzeichen der zusammenhängenden 25 kreuzer Stein drücke über die bis jetzigen Forschungen der letzteren und über die noch ungeklärten Fragen.

Bitte beachten Sie

Die Auktion Huys-Berlingin, Juni. 1990. (G. Visnyovszki)
Die erste Postanweisung der Ungarischen Post (F. Orbán)
Wie schaut eigentlich der Roosevelt-Kleinbogen aus? – Brief des Herrn István Máté – aus Csurgó.

Ára: 40,– Ft